આનંદના ઉદ્ગાર

આ પુસ્તકમાંથી સાધુતાની સાધના માટે પ્રતિદિન માર્ગદર્શન મેળવી શકાય એમ છે.

સાધુ થયા પછી આપણે શું કરવું જોઇએ ?

કરવા જેવું શું નથી કરતા ?

શાથી નથી કરતા ?

શક્તિ છતાં પ્રમાદ કેમ થાય છે ?

પ્રમાદ ટાળી શકાય તેમ છે કે નહિ ? વિગેરે બાબતોના સમાધાન આપમેળે આ પુસ્તકમાંથી મેળવી શકાય તેમ છે.

સ્વાધ્યાય ગ્રન્થની જેમ આ પુસ્તકનો સ્વાધ્યાય પણ આવશ્યક છે

આ પુસ્તકના સ્વાધ્યાયથી આપણા કર્તવ્યોની સભાનતા આવે છે કર્તવ્યો પ્રતિ પાલન કરવાની ઉત્કંઠા થાય છે અને સ્વાશ્રય આચરણ થાય છે.

આ પુસ્તકના વાચન દ્વારા આત્મા આત્મિક વિકાસ કરે [illegible] એ જ અભિલાષા.

—આગમસાગર

પ્ર...કા...શ...કી...ય...મ્

વિમળગિરિના વિમળ વાતાવરણમા પરમપૂજ્ય સાધુ સાધ્વીજી મહારાજાઓની પવિત્ર સેવામા આ પુસ્તકની રજુઆત કરતા અમો આનંદ અનુભવિએ છીએ.

પ્રથમાવૃત્તિ લઘુ આકારમા હતી. તે દ્વિતીય આવૃત્તિ વખતે વિસ્તૃતરૂપમા બની અને તૃતીય આવૃત્તિ વખતે તે નવા નામાભિધાન અને નવા ગણવેશ સાથે ઉપસ્થિત થાય છે.

થોડા સમયમા ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ બહાર પડવી એ આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા સિદ્ધ કરવા માટે પુરતું છે.

ત્યાગમૂર્તિ વિદ્વદ્વરિષ્ઠ મુનિવર શ્રી અભયસાગરજી મ૦ [illegible] આ પુસ્તકમા આવતી આત્માનુપૂર્વી વિગતોના [illegible] છે.

[illegible]

પ્ર...કા...શ...કી...ય...મ્

વિમળગિરિના વિમળ વાતાવરણમાં પરમપૂજ્ય સાધુ સાધ્વીજી મહારાજાઓની પવિત્ર સેવામા આ પુસ્તકની રજુઆત કરતાં અમો આનંદ અનુભવિએ છીએ.

પ્રથમાવૃત્તિ લઘુ આકારમા હતી. તે દ્વિતીય આવૃત્તિ વખતે વિસ્તૃતરૂપમા બની અને તૃતીય આવૃત્તિ વખતે તે નવા નામાભિધાન અને નવા ગણવેશ સાથે ઉપસ્થિત થાય છે.

થોડા સમયમા ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ બહાર પડી એ આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા સિદ્ધ કરવા માટે પુરતું છે

ત્યાગમૂર્તિ વિદ્વદ્વારિધિ મુનિવર શ્રી અભયસાગરજી મ.સા. [illegible] આ પુસ્તકમા આવતી આત્માનુલક્ષી વિગતોના [illegible] છે.

[illegible]

પ્રથમાવૃત્તિનું સંક્ષિપ્ત-
સંપાદકીય વક્તવ્ય

વિ. સં. ૨૦૦૭ ની સાલની વાત છે.

પૂ૦ શાસનપ્રભાવક વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ દાદા ગુરુદેવ શ્રી આચાર્યદેવ ચંદ્રસાગરસૂરિશ્વરશ્રીના વરદ હસ્તે અષાડ સુદ ૬ ને દિને પાલીતાણા ખુશાલ ભુવનમા પૂ૦ ગુરુદેવશ્રીને ગણિપદ-પ્રદાનનો શુભ અવસર હતો. તે અવસરે સાધુ-સાધ્વીઓને વિશિષ્ટ વસ્તુની યાદગાર વિતરણા બાબત મનોમંથન થયું.

પરિણામે પરોપકારી આરાધ્ય શ્રી ગુરુદેવની સંયમનિષ્ઠા ઉપર મન કેન્દ્રિત થયું અને પૂ૦ ગુરુદેવશ્રીની પદવી પ્રસંગે આરાધક આત્માઓ સંયમ પાળવામા વધુ સ્ફૂર્તિ મેળવે તે શુભ આશયથી વર્ષોથી સંગ્રહી રાખેલ જૂના સાધુમર્યાદાપટ્ટકો [illegible]માંથી તથા શ્રી જૈનધર્મ પ્રચારક સભા (ભાવનગર) તરફથી પ્રકાશિત 'સાધુમર્યાદાપટ્ટક' પુસ્તકમા સંગ્રહાયેલ ચાર પટ્ટકોમાંથી કેટલાક વર્તમાનકાલે પાળી શકાય તેવા નિયમો તારવી લઘુ પુસ્તિકા તૈયાર કરવાનો વિચાર થયો।

[illegible] તે બાબતમાં વધુ વિચાર કરતા કેટલા નિયમો છાપી [illegible] માટે [illegible]

સાધનાના પવિત્ર પંથે વીર્યોલ્લાસપૂર્વક વધવાનુ શ્રેષ્ઠ બલ શીઘ્ર મેળવી શકું.

"મેં તો ફક્ત આ પુસ્તિકામા મોટા વેપારીઓ પાસેથી છુટક છુટક માલ લાવી વ્યવસ્થિત દુકાનની સજાવટ કરનારા નાનકડા વેપારીની જેમ સંયમયોગ્ય પદાર્થોનો સગ્રહ શ્રમણ-સઘની સેવામાં સાદર ઉપસ્થિત કરી આત્મિક સ્વાર્થ સાધ-વાનો પ્રયાસ કર્યો છે."

અહીં નમ્રભાવે એક વાત સ્પષ્ટ કરું છું કે–

આ પુસ્તકમા બતાવેલ સૂચનો, નિયમો અને વાકયોના આપવાદ માર્ગ પણ છે, અને તે ગુરુગમથી અવશ્ય જાણી લેવાની જરૂર છે

કારણ કે આપવાદ માર્ગનો ઉપયોગ માર્ગ અને પરિણતિ ટકાવવા માટે વ્યક્તિ પરત્વે ભિન્ન ભિન્ન રીતે કરવામાં આવે છે, સામાના આત્માને ઊંચે ચઢાવવા કયે પ્રસંગે ? કયા આપ-વાદનો ? કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો ? એ ઉપકારી ગીતાર્થ ગુરુવર્યો-વડિલો જ સમજી શકે છે "બધાને માટે એક સરખો નિયમ આપવાદમા હોઇ શકે નહિ."

દ્વિતીયાવૃત્તિનું સંક્ષિપ્ત

સંપાદકીય વ્યક્તવ્ય

જુગ જુની શ્રમણોની ત્યાગ-તપ અને સંયમની અપૂર્વ તેજછાયાને ઓળખાવનાર મૌલિક પદાર્થોના વિવેચન રૂપ 'મુક્તિના પંથે' નામનુ આ પુસ્તક ટૂંક સમયમા પ્રથમાવૃત્તિ સમાપ્ત થવાથી અધિકારી મુમુક્ષુ પુણ્યાત્માઓની વારંવાર માગણી હોઈ ઘટતા સુધારા વધારા સાથે શ્રમણસંઘની સેવામાં રજુ કરવાનુ સૌભાગ્ય દેવગુરુ કૃપાએ પ્રાપ્ત થયુ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તક સંયમની સાધના અને વૈરાગ્યના ફલરૂપ તત્ત્વજ્ઞાનની ખીલવણી માટે જરૂરી શાસ્ત્રીય અનેક પદાર્થોના સંગ્રહ સ્વરૂપ છે

ગુરુગમ અને વિવેકબુદ્ધિપૂર્વક પ્રસ્તુત પુસ્તકના પદાર્થો અને તાત્ત્વિક મર્યાદા સૂચક લખાણને હૃદયંગમ કરી યથા-યોગ્ય રીતે જીવનમા ઉતારવા માટે પ્રયત્ન કરવો હિતાવહ છે.

આરાધક પુણ્યાત્માઓએ લક્ષ્ય નક્કી કરી તદનુકૂલ યથા-શક્ય પ્રયત્ન કરવાની તમન્ના સદ્ગુરુના ચરણોમા વિનીતભાવે કેળવવી ઘટે.

આત્માને આનંદને મેળવવા પરિશીલન યોગ્ય છે!!!

એક વર્ષના પર્યાયવાળા મુનિભગવંતનુ સુખ અનુત્તર વિમાનમા સુખ ભોગવતાં દેવો કરતા પણ વધુ હોય છે એ શાસ્રીય વાતની સંગતિ ત્યારે જ જણાય કે જ્યારે જીવનને શાસ્રીય નિયમોની આચરણાવાળુ બનાવી દેવામાં આવે.

જો જીવનનાં ઉડાણમા પણ એ વાતની ઝાંખી ન હોય, દીક્ષાના ધ્યેય સાથે લાગતું વળગતું ન હોય, માત્ર ઉદર ભરણ કે ભવપૂર્ણ કરવાના કાજે આ વેષાડબર હોય તો એ દૃષ્ટિફલની પ્રાપ્તિ કરાવનાર નહિ બની શકે.

"विना समत्त्वं प्रसरन्ममत्त्वं सामायिकं मायिकमेव मन्ये"

ફુલની પાંખડીયોમા અને પરાગોમા સુગંધ વ્યાપક હોય છે તેમ સાધુના જીવનમા "શમત્વભાવ" પ્રત્યેક પળે ઝળકતો હોય છે "શમત્વભાવ" એના વિચારમા રમતો હોય છે! ઉચ્ચારમા ઝરતો હોય છે!! અને આચારમા નિતરતો હોય છે!!!

સમત્વભાવ વિનાની સાધુતા એ સાધુતા જ ન ગણાય એ તો દરજી બજારમાંના કાગળના ફુલો જેવી સુન્દર ગણાય

સાધુતા દીપે, આત્માનુ કલ્યાણ થાય, એ માટે આ પુસ્તકનો ઉપયોગ વારંવાર કરવો જોઈએ

શરીરને નિરોગી બનાવવા ઈચ્છનારે [illegible] જાણવું જોઈએ તેમ આત્મીય સ્વસ્થતાની અભિલાષા રાખનારે આ [illegible] બતાવેલા માર્ગને અનુસરવું જોઈએ.

આ પુસ્તકના [illegible] એક ઉત્તમ [illegible] આત્મા છે

અનુક્રમણિકા

વિષય

વિચારણીય સુભાષિતો

णमुक्कारेण विबोहो

उवसमसारं खु सामण्णं

सोही खलु उज्जुभूअस्स

ण पेमरागा परमत्थि बंधो

अप्पा खलु सययं रक्खियव्वो

अप्पा अरी होइ अणवट्ठियस्स

धम्मो अ ताणं सरण गई य

रागद्दओ भावसत्तू

कम्मोदया वाहिणो

अमारा विसया णियमगामिणो विरसावसाणा

શ્રી

સમ્યગ્દર્શન વિધાન

શ્રી

નમસ્કાર મહામંત્ર

સ્મરણ

સંયમ માર્ગે આન્તરિક ભાવોલ્લાસ પૂર્વક વધવા ઇચ્છનાર સાધુ-સાધ્વીએ નિદ્રામાંથી જાગૃત થતાં જ ચૌદ પૂર્વના સારરૂપ શ્રી નવકાર મહામંત્રનું નિર્મલ ચિત્તે સ્મરણ કરવું. પછી ભાવ શુદ્ધિ અને અધ્યવસાયોની નિર્મલતા વધુ સારી કેળવવા માટે નીચેના શ્લોકો અને ભાવનાઓનું એકાગ્ર ચિત્તે ચિંતન કરવું; અને વ્યવસ્થિત જાપ કરી પંચપરમેષ્ઠી પ્રતિ કૃતજ્ઞતા પૂર્ણ ભક્તિરાગ જગાવવો.

જેથી આરાધનામાં આગળ વધવા માટે જરૂરી ભાવોલ્લાસ પંચપરમેષ્ઠિઓના નમન-સ્મરણાદિથી વધતા મોહનીય કર્મના હ્રાસથી મેળવી શકાય.

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

थंभेइ जल जलणं, चिंतियमित्तो वि पंचणमुक्कारो ।
अरि-मारि-चोर-राउल-घोरु-वसग्गं पणासेइ　　॥ ६ ॥

પંચ નવકાર ચિંતવવા માત્રથી પણ જલ અને અગ્નિને થંભાવી દે છે તથા શત્રુ, મરકી, ચોર અને રાજાઓના ઘોર ઉપસર્ગોનો અત્યંત નાશ કરે છે.

णवकाराओ अन्नो, सारो मंतो ण अत्थि तियलोए ।
तम्हा हु अणुदिण चिय, पढियव्वो परम भत्तीए ॥ ७ ॥

ત્રણ લોકમાં નવકારથી અન્ય કોઈ સારો મંત્ર નથી, માટે તેને પ્રતિદિન પરમ ભક્તિથી ભણવો જોઈએ.

णवकार इक्क अक्खर, पावं फेडेइ सत्त अयराण ।
पण्णासं च पएण, सागर-पणसय समग्गेणं ॥ ८ ॥

શ્રી નવકાર મંત્રનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમના પાપ નાશ કરે છે. શ્રી નવકાર મંત્રના એક પદ વડે પચાસ સાગરોપમના પાપ નાશ પામે છે અને સમગ્ર નવકાર વડે પાંચસો સાગરોપમના પાપ નાશ પામે છે.

इक्कोवि णमुक्कारो, परमेट्ठिण पगिट्ठ-भावाओ ।
सयल किलेसजालं, जलं व पवणो पणुल्लेइ ॥ ९ ॥

પ્રકૃષ્ટ ભાવથી પરમેષ્ઠિઓને કરેલો એક પણ નમસ્કાર, પવન જેમ જલને શોષવી નાખે, તેમ સકલ ક્લેશ જાળને દૂર કરે છે

ताव ण जायइ चित्तेण, चिंतियं पत्थियं च वायाए ।
काएण समाढत्तं, जाव ण सरिओ णमुक्कारो ॥ १० ॥

ચિત્તથી ચિંતવેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી પ્રાર-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

સકલ સમય અભ્યંતર, એ પદ પંચ પ્રમાણ;
મહસુય-ખંધ તે જાણો, ચૂલા સહિત સુજાણ. ૬

પંચ નમસ્કાર એ સુપ્રકાશ, એહથી હોયે સવિ પાપનાશ;
સર્વ મંગલતાણું એ છે મૂલ, સુજશ વિદ્યા વિવેકાનુકૂલ. ૭

અરિહંતાદિક સુ નવ પદ, નિજ મન ધરે જુ કોઈ;
નિશ્ચય તસુ નર સેહર, મણુ વંછિય ફલ હોઈ. ૮

અશુભ કરમ કો હરણ કું, મંત્ર બડો નવકાર;
વાણી દ્વાદશ અંગ મેં, દેખ લીઓ તત્ત્વ સાર. ૯

શુભ માનસ માનસ કરી, ધ્યાન અમૃત રસ રેલિ;
નવદલ શ્રી નવકાર પય, કરી કમલાસન કેલિ. ૧૦

પાતક પંક પખાલીને, કરી સંવરની પાળ;
પરમહંસ પદવી ભજો, છોડી સકલ જંજાલ. ૧૧

નમસ્કાર મહામંત્રને, રટતા આતમ શુભરસ જાગે,
દિનભરની શુભ કરણી માંહિ, જયમુખ ડંકા વાગે. ૧૨

આરોપિત ભેદ ભાવના

[illegible]

—: આદર્શ ભાવના :—

પ્રત્યેક મુમુક્ષુ સાધુ-સાધ્વીએ જીવનની સાધનાનું અપૂર્વ સાધન અને પરભવના અમૂલ્ય હિતસાધક ભાથા સમાન નીચેની ભાવના અવશ્ય ભાવવી જોઇએ.

चतु.शरणम्:— (શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ.)

आप्तोऽष्टादशदोषशून्यजिनपश्चाऽर्हन् सुदेवो मम ।
त्यक्ताऽऽरंभपरिग्रहः सुविहितो वाचंयमः सद्गुरुः ॥
धर्मः केवलिभाषितो वरदयः कल्याणहेतुः पुनः ।
अर्हन्-सिद्ध-सुसाधु-धर्मशरणं भूयात् त्रिशुद्धयाऽऽभवम ॥

ભાવાર્થ:—રાગદ્વેષાદિ અઢાર દોષોથી રહિત વીતરાગ અરિહંત પરમાત્મા એ જ મારા સુદેવ છે.

આરંભ, પરિગ્રહ અને મોહ-માયાથી સર્વથા વિમુક્ત, સાધુતાના આદર્શ પ્રતિમૂર્તિસ્વરૂપ સુવિહિત સાધુઓ જ મારા સદ્ગુરુ છે,

અને તીર્થંકર પ્રભુએ કેવલજ્ઞાનના બળે સ્વયં અનુભવીને જગતના પ્રાણીઓના એકાન્ત હિત માટે પ્રરૂપેલ જયણા પ્રધાન અહિંસામય ધર્મ તે જ મારો સદ્ધર્મ છે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ગુજ્ઞાનાદિ વિશિષ્ટ ગુણોની પ્રશસ્ત ત્રિકરણ યોગથી પ્રશંસા કરૂં છું.

ક્ષમાપના—   (શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ)

संसारेऽत्र मया स्वकर्मवशगा जीवा भ्रमन्तोऽखिलाः,
क्षाम्यन्ते क्षमिता क्षमन्तु मयि ते केनापि सार्द्धं मम ।
वैरं नास्ति च मैत्रीताऽस्ति सुखदा जीवेषु सर्वेषु मे;
यद् दुश्चिन्तितभाषितप्रविहितं मिथ्याऽस्तु तद् दुष्कृतम ॥

ભાવાર્થ:—આ સંસારમાં પોતપોતાના શુભાશુભ કર્મના વિપાકવશ ભટકતા બધા જીવોને હું ખમાવું છું। ખમાવેલા તેઓ પણ મને માફ કરે, મારે કોઈની સાથે વેરભાવ નથી!!!

સહુ જીવો સાથે સુંદર મૈત્રીભાવ ધારું છું। અને જે કંઈ સંસારી જીવો વિષે કર્મવશ અશુભ સંકલ્પ, વચન, ચેષ્ટાદિ પ્રયોજ્યા હોય તે બધાયનું સાચા ભાવથી મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છું !!!

અપૂર્વ ભાવના—   (શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ)

तच्चायास्यति मे कदा? दिनमहं यत्पालयिष्येऽमलम्,
चारित्रं जिनशासनस्थित-मुनेर्मार्गं चरिष्याम्यहम् ।
मुक्तो जन्म-जराऽऽदिदुःख-निवहात्संवेगनिर्वेदता-
स्तोकाऽऽस्तिक्य-दयालुता-प्रशमतां धर्ता भविष्याम्यहम ॥

ભાવાર્થ:—તે દિવસ ક્યારે આવશે? કે જ્યારે હું નિર્મળ ચારિત્રને પાળીશ।

અને પૂર્વના મહાપુરુષોએ આચરેલ માર્ગે ચાલતા ઉદ્યત થઈશ !!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

સંસારરૂપ જંગલમાં ભૂલા-ભટકેલા અજ્ઞાન-મૂઢ પ્રાણીઓને એકાંત કરુણાની બુદ્ધિથી કહેવાયેલી અને તેઓના હિતને કરનારી અમૃત સમાન મધુર એવી શ્રી તીર્થંકર પ્રભુઓની વાણી તમારું રક્ષણ કરો.

આ કાવ્યમાં—

ભવરૂપ જંગલ,
તે પણ ગાઢ,
વળી તેના મૂળને વધુ સિંચી વૃદ્ધિ
કરનારા પાંચ આશ્રવરૂપ મેઘોનો
નિરંતર વરસાદ,

તથા અનેક કર્મરૂપ વિચિત્ર જટિલ લતાઓના
સમૂહથી દુઃશક્ય સંચરણ,
અને ગાઢ મોહનો અંધકાર,
—વગેરે દર્શાવી—

—અતિ વિચિત્ર પરિસ્થિતિમાં ભૂલા પડેલ પ્રાણીઓને અમૃતસમાન મધુર અને હિત સાધવાપૂર્વક સ્વસ્થતા પમાડનારી પ્રભુની વાણીનું મહત્ત્વ દર્શાવ્યું છે.

એટલે પ્રભુની વાણીનો કેટલો અતિશાયી મહિમા છે? તેનું ક્રમ ચિન્તવન કરી, તે પ્રતિ અપૂર્વ આદર-બહુમાન કરવાનું આ શ્લોક સૂચવે છે.

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

ઉપર મુજબ નિર્મલ હૃદયપૂર્વક સંપૂર્ણ આશ્રવોને તે તે પ્રકારોથી રોકી ફરતી રહેલ શ્રદ્ધારૂપ સઢવાળા, જિનોક્ત તત્ત્વને અનુસરવારૂપ સુકાનથી શોભતા, અને મન, વચન, કાયાના યોગની શુદ્ધિરૂપ વેગશાળી પવનથી પ્રેરિત-જીવરૂપ વહાણ સંસારસમુદ્રને તરી મુક્તિપુરીમાં પહોંચી જાય છે.

हितशिक्षा— (શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ)

यावद्देहमिदं गदैर्न मृदितं नो वा जराजर्जरम्,
यावत्त्वक्षकदम्बकं स्वविषयज्ञानावगाहक्षमम् ।
यावच्चायुरभङ्गुरं निजहिते तावद्बुधैर्यत्यताम्,
कासारे स्फुटिते जले प्रचलिते पालिः कथं बध्यते ? ॥ ७॥

જ્યાં સુધી આ શરીરમાં રોગનો ઉપદ્રવ નથી થયો! અગર જરા-વૃદ્ધાવસ્થાથી જીર્ણતા નથી આવી!

જ્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન કરાવવામાં સમર્થ છે! તથા આયુષ્ય હજી ક્ષીણ થયું નથી!

ત્યાં સુધી આત્મહિતની સાધના માટે વિવેકી પુરુષોએ ઉદ્યત થઈ રહેવું ઘટે!!!

તલાવ ફુટી જશે! પાણી ચારે બાજુ ફેલાવા માંડશે! તે વખતે પાળ કેમ બંધાશે!!!

માટે ચેત! ચેત!! જરા ચેત!!!

विविधोपद्रवं देहमायुश्च क्षणभङ्गुरम् ।
कामालम्ब्य धृतिं मूढैः, स्वश्रेयसि विलम्ब्यते ? ॥८॥

આ શરીર વિવિધ ઉપદ્રવનું સ્થાન છે, અને આયુષ્ય ક્ષણવિનશ્વર છે, ખરેખર! મૂઢ લોકો કયા વિશ્વાસે-કોને

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

अपूर्व भावना   (સ્રગ્ધરા છંદ)

धन्यास्ते वीतरागा: क्षपकपथगतिक्षीणकर्मोपरागा—
स्त्रैलोक्ये गन्धनागा सहजसमुदितज्ञानजाग्रद्विरागा: ।
अध्यारुह्यात्मशुद्ध्या सकलशशिकलानिर्मलध्यानधारा—
मारान्मुक्तेः प्रपन्ना. कृतसुकृतशतोपार्जितार्हन्त्यलक्ष्मीम् ॥

ક્ષપકશ્રેણિના ઉજ્જ્વલ માર્ગ પર ચાલી કર્મના કલંકને દૂર કરી નિર્મલ બનેલા, ત્રણે લોકમા શ્રેષ્ઠ, સહજ સ્વાભાવિક જ્ઞાનની દીપ્તિથી શોભતા, પ્રકૃષ્ટ વેરાગ્યયુક્ત, ચંદ્રસમ ઉજ્જવલ ધ્યાનની નિર્મલ ધારાને અવલંબી મુક્તિની નજીક પહોંચેલાં પ્રકૃષ્ટ અરિહંતપદની શોભાને ધારનારા અરિહંત પ્રભુ ખરેખર છે !!!

तेषां कर्मक्षयोत्थै-रतनुगुणगणैर्निर्मलात्मस्वभावै—
र्गायं गायं पुनीमः स्तवनपरिणतैरष्ट वर्णास्पदानि ।
धन्यां मन्ये रसज्ञां जगति भगवत स्तोत्रवाणीरसज्ञा-
मज्ञां मन्ये तदन्यां वितथजनकथाकार्यमौखर्यमग्नाम् ॥

કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલા નિર્મલ આત્મ સ્વભાવવાળ સિદ્ધપરમાત્માના પવિત્ર ગુણોનુ કીર્ત્તન કરી હું મારા જીવન પવિત્ર કરુ !!!

જગતમાં ખરેખર પ્રભુ વીતરાગના ગુણોનુ ગાન કરનાર જીભ જ શ્રેષ્ઠ છે ! બાકી જગતના પદાર્થોની ખોટી ભ્રામકવાસના વશ થઇ નાટકની ખુશામદ કરનારી જીભ તો ધિક્કારનેપાત્ર છે !

निर्ग्रन्थास्तेऽपि धन्या गिरिगहनगुहागह्वरान्तर्निविष्टाः,
धर्मध्यानावधानाः समरसमुदिताः पक्षमासोपवासाः ।
येऽन्येऽपि ज्ञानवन्तः श्रुतवितनधियो दत्तधर्मोपदेशाः,
शान्ता दान्ता जिनाशा जगति जिनपतेः शासनं भासयन्ति

सत्कृत्याशंसा— (સ્રગ્ધરા વૃત્ત)

जिह्वे! प्रह्वीभव त्वं सुकृतिसुचरितोच्चारणे सुप्रसन्ना,
भूयास्तामन्यकीर्त्तिश्रुतिरसिकतया मेऽद्य कर्णौ सुकर्णौ।
वीक्ष्याऽन्यप्रौढलक्ष्मीं द्रुतमुपचिनुतं लोचने रोचनत्वम्,
संसारेऽस्मिन्नसारे फलमिति भवतां जन्मनो मुख्यमेव ॥२८॥

હે જિહ્વે! પુણ્યશાળીઓના સદાચરણના પ્રશંસાત્મક ઉદ્‌ગારોવડે પવિત્ર થવા માટે ઉદ્યત થા! અને મારા કાનો બીજાના ગુણાનુવાદ કીર્તિ-પ્રશંસાના સોનેરી શબ્દો સાંભળતા સતત સાવધ બન્યા રહો!! તેમજ મારી આંખો બીજાની ચઢતી કલાને જોવા માટે રસિક બની સફળ થાઓ!!!

ખરેખર! અસાર એવા સંસારમાં મળેલી આ ઇન્દ્રિયોની ખરી સાર્થકતા ઉપર મુજબ સદુપયોગથી જ નિવડે છે.

सांसारिक प्राणीनी दशा— (માલિની વૃત્ત)

प्रथम-मशन-पान-प्राप्ति-वाञ्छा-विहस्ता-
स्तदनु वसन-वेश्मा-लङ्कृति-व्यग्र-चित्ताः।
परिणयन-मपत्यावाप्ति-मिष्टेन्द्रियार्थान्,
सततमभिलषन्तः स्वस्थतां क्वाश्नुवीरन्? ॥ २९ ॥

જગતના પ્રાણીઓ ક્ષણભર પણ સ્વસ્થતા કે-સુખશાંતિ ક્યાંથી મેળવે?

જન્મ્યા પછી તરતજ ખાવા-પીવાની ચિંતાની ગડમથલમાં વ્યગ્ર બને છે, પછી પરણવાની, કપડાલત્તાની, ઘરબારની ઘરેણાં-ગાડાની ચિંતાથી વ્યાકુલ બને છે, પછી બાલ-બચ્ચા પાગારાની ધમાલમા તેમજ વિવિધ ઇન્દ્રિયોના પદાર્થો મેળ

[illegible]

[illegible]

એને લક્ષ્યમાં રાખી કોઇની નિંદા કે સ્તુતિ કરવી નહિ!!! કારણ કે જીવમાત્રને સ્વ-સ્વ-કર્માધીન માની તેઓના બાહ્ય વર્તનથી રાગદ્વેષની પરિણતિ કરવી ઉચિત નથી!!! તેમજ તેઓ પ્રતિ તિરસ્કાર-ઘૃણા પણ ઉચિત નથી.

સંયમનું પાલન કરવા જરૂરી સાધનો

૧ સદ્‌ગુરુ-ગીતાર્થ, જ્ઞાની અનુભવી
૨ સુવિહિત ગચ્છ
૩ શુદ્ધ વસતિ
૪ સાંભોગિક સાધર્મિક સાધુ સહવાસ
૫ નિર્દોષ આહાર-પાણી
૬ બાહ્ય તપસ્વી
૭ આભ્યંતર તપનું વિશિષ્ટ પાલન
૮ યોગ્ય સંયમોપકરણો
૯ સ્વાધ્યાય
૧૦ શાસ્ત્રીય મર્યાદાનું વ્યવસ્થિત જ્ઞાન
૧૧ ગુરુ આજ્ઞાધીનતા
૧૨ મૈત્ર્યાદિ ભાવો
૧૨ આત્મનિરીક્ષણ
૧૪ ગુણાનુરાગ
૧૫ ભૂલની કબુલાત
૧૬ વિનય-શિસ્તનું પાલન

[illegible]

આત્મનિરીક્ષણ

[illegible]

સમ્યક્ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોના હિતકારી વચનોને—

ગુરુમુખે સાંભળ્યા !!!

ખૂબ શ્રદ્ધાપૂર્વક સાચા તરીકે સદ્દહ્યા !!!

અને પરિણામે વૈરાગ્યભાવની ઉત્કટતા મેળવી.

સંસારના બંધનો ફગાવી દીક્ષા લીધી,

શાસ્ત્રોનું અવગાહન કર્યું,

વિવિધ તપ વડે શરીર સૂકવ્યું.

હવે-આત્મ કલ્યાણની સાધનાના અચૂક સાધનરૂપ ધર્મ ધ્યાન માટે અવસર આવ્યો જાણી તૈયારી કરી તેટલામાં તો અચાનક મોહરાજ ધાડ પડી! મોહની ઘેલછાએ મને ભ્રમિત કર્યો! અરેરે! મારા દુર્ભાગ્યની શી વાત કરું? કયા જઈને પોકાર કરું?

(શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ)

एकेनापि महाव्रतेन यतिनः खंडेन भग्नेन वा,
दुर्गत्यां पततो न सोऽपि भगवान् ईष्टे स्वयं रक्षितुम्।
हत्वा तान्यखिलानि दुष्टमनसो वर्तामहे ये वयम्,
तेषां दण्डपदं भविष्यति कियत्? जानाति तत् केवली ॥२॥

શાસ્ત્રકારોના વચન મુજબ એક પણ મહાવ્રતની દેશથી કે સર્વથી વિરાધના કરવાના પ્રતાપે દુર્ગતિમા જનારા મુનિને સ્વયં તીર્થંકર ભગવાન્ પણ બચાવવા સમર્થ થતા નથી.

તો પછી પાંચે મહાવ્રતોને વિરાધી નિર્ધ્વંસ પરિણામવાળા જે અમો નિઃશંક થઈને ફરીએ છીએ તો ખરેખર અમારે કેટલી સજા-શિક્ષા ભોગવવી પડશે? તે કેવલી જાણે!!!

ઝવેરીની દુકાને છૂટથી માલ લેવાની સંમતિ મળવા છતાં પ્રમાદાધીન બનેલા જેવી મારી દુર્દશા છે !!!

(શાર્દૂલવિક્રીડિત ૭૬)

पाखण्डानि सहस्रशो जगृहिरे ग्रन्था भृशं पेठिरे,
लोभाऽज्ञानवशात्तपांसि बहुधा मूढैश्चिरं तेपिरे।
क्वापि क्वापि कथंचनाऽपि गुरुभिर्भूत्वा मदो भेजिरे,
कर्मक्लेशविनाशसंभवसुखान्यद्यापि नो लेभिरे ॥ ८ ॥

અરેરે ! આ જગતના જીવોને રાજી કરવા સારૂં હજારો પાખંડ રચ્યા ! ઘણા ગ્રંથો ભણ્યો ! લોભ અને અજ્ઞાન દશામાં મૂઢ બની વિવિધ તપસ્યાઓ પણ કરી ! ક્યાંક ક્યાંક ઉજ્જડ ગામમાં એરંડાની પ્રધાનતા મુજબ ગુરુમહારાજ તરીકે બની મિથ્યા મદ અભિમાન કર્યું !

છતાં–હજી આ વિષમ કર્મોના વિપાકના બંધનમાંથી મુક્ત થઇ યથાસ્થિત સુખનો ભાગી ન બન્યો !!!

(સ્રગ્ધરા ૭૭)

किं भावी नारकोऽहम ? किमुत बहुभवी ? दूरभव्यो ? न भव्य
किंवाऽहं कृष्णपक्षी ? किमचरमगुणस्थानके ? कर्मदोषात् ।
वह्निज्वालेव शिक्षा, व्रतमपि विषवत् खड्गधारा तपस्या,
स्वाध्याय. कर्णसूची यम इव विषमः संयमो यद्विभाति ॥

શુ હું નરકમાં જનારો છું ? અનંતસંસારી છું કે દૂ ભવ્ય છું કે ભવ્ય નથી ? અથવા શુ હું કૃષ્ણપક્ષી છું ? કર્મોના વિચિત્ર વિપાકવશ હું હજી મિથ્યાત્વી છું ? કે જે ઉપકારી મહાપુરુષની હિતકારી શિખામણ અગ્નિજ્વાળ માફક, વ્રત–પચ્ચખાણ ઝેર જેવા, તપસ્યા ખાંડાની ધ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

તથા જગતમાં ધર્મી તરીકેના લેબાશમાં માયા–પ્રપંચપૂર્વક પાપો આસેવનાર, નદીમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થયેલા લાગતા દારૂડિયા અને ગ્રાહકને વિશ્વાસમા લેવા સદ્‌વર્તન કરાવનારી વણિગ્‌વૃત્તિવાળા અને પાખંડી બકવૃત્તિવાળા ઢોંગી ધુતારાઓના સરદાર જેવા છે !

અરે રે ! કર્મના કુટિલ બંધનોને તોડનારી આરાધનાના માર્ગે આવવા છતાં ભયંકર પાપો સેવી પોતાના હાથે પોતાના વિનાશને નોતરનાર મારી શી દશા થશે ?

(શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ)

येषां दर्शन-वंदन-प्रणमन-स्पर्श-प्रशसादिना,
मुच्यन्ते तमसा निशा इव सिते पक्षे प्रजास्तत्क्षणात ।
तादृक्षा अपि सन्ति केऽपि मुनयस्तेषां नमस्कुर्महे,
संविग्ना वयमाऽऽत्मनिन्दनमिद कुर्मः पुनर्बोधये ॥१॥

ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ મારી તો સંયમમા બહુ શિથિલ (વિપરીત) પ્રવૃત્તિ છે

છતા પોતાના ચરણકમલથી ભૂમિતલને પાવન કરનારા એવા પણ મહામુનિઓ છે, જેઓના દર્શન, વંદન, નમસ્કાર, ચરણસ્પર્શ તથા પ્રશંસાદિ કરવાથી શુક્લપક્ષમા થતી રાત્રિની નિર્મલતાની જેમ પ્રાણી માત્ર પાપોથી મુક્ત થાય છે.

તેવા ઉત્તમ મુનિઓને ભાવપૂર્વક હું વારવાર નમસ્કાર કરું છું !!! અને સંવેગભાવની વૃદ્ધિપૂર્વક સંવિગ્નપાક્ષિક બની સમ્યક્ત્વની નિર્મલતા માટે આત્મનિંદા પણ કરું છું !!!

ગમે તે પ્રયત્ને કરવા મથે છે, તે તારું શું ભલુ કરવાનું છે! તેનો તું જરા વિચાર કર! પ્રત્યેક કાર્ય કરતાં ભવિષ્યનો તારે વિચાર કરવો ઘટે, નહિં તો આ શરીરરૂપ મહાઠગ આંખમાં ધૂળ નાંખી વિશ્વાસપૂર્વક ઠગાઈ કરી જાય છે.

(વસંતતિલકા ૭૬)

कारागृहाद् बहुविधाऽशुचिनादिदुःखा-
न्निर्गन्तुमिच्छति जडोऽपि हि तद्भिमिद्य ॥
क्षिप्तस्ततोऽधिकनरे वपुषि स्वकर्म-
घातेन तद् दृढयितुं यतसे किमात्मन् ! ॥२॥

હે આત્મન્! મૂર્ખશેખર પ્રાણી પણ કેદખાનામાંથી સળિયા તોડીને, ભીંત ફોડીને બહાર નીકળવા મથે છે, તો તું તેના કરતાં પણ અધિક મૂઢ છે કે અતિશય અશુચિ પદાર્થોથી ભરેલ અતિ વિષમતર શરીરરૂપ ભયંકર કેદખાનામાં તને તારા કર્મોએ નાંખ્યો છે! તો તે કેદખાનાને તું મમત્વપૂર્વક મારું ગણાવી, સાફસુફ કરવાની ધમાલ મચાવી વધુ દૃઢ બનાવવા લાગે છે!

ધિક્કાર છે તારી અજ્ઞાનદશાને! જરા ચેત!! સમજણપૂર્વક વિચાર કર!!!

(વસંતતિલકા ૭૬)

चेत्रास्त्यमीदमवितुं परलोकदुःख-
भीत्या ततो न कुरुषे किमु पुण्यमेव ? ।
शक्यं न रक्षितुमिदं हि न दुःखभीतिः,
पुण्यं विना क्षयमुपैति च वज्रिणोऽपि ॥३॥

પરલોકના દુઃખની ભીતિથી જો તું શરીરના રક્ષણને ઇચ્છતો હોય તો તું પુણ્ય કેમ વધારતો નથી? કારણ કે પુણ્ય વિના

(માલિની ૭૬)

इति यतिवरशिक्षां योऽवधार्य व्रतस्थ—
श्चरणकरणयोगानेकचित्तः श्रयेत ।
सपदि भवमहाब्धि क्लेशराशिं स तीर्त्वा,
विलसति शिवसौख्यानंत्यसायुज्यमाप्य ॥१०॥

ઉપર મુજબની સાધુતાના અપૂર્વ આદર્શને પમાડનારી હિતશિક્ષાને યથાવત્ સાંભળી, સમજી, વિચારી યથાશક્તિ ચરણ-કરણના અનુષ્ઠાનોને એકાગ્રપણે આસેવનાર પ્રાણી અનંત દુઃખોના રાશિ સમાન સંસારરૂપ મહાસમુદ્રનો પાર પામી અનંત સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષ લક્ષ્મીને શીઘ્ર મેળવે છે.

૬. શુદ્ધ નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિનો આપેક્ષિક અભ્યાસ કરી આત્માના વકતૃત્વ અને સાક્ષિભાવરૂપ સ્વભાવને જાગૃત રાખવા અહર્નિશ પ્રયત્ન કરવો.

૭. પરિમિત, મધુર, સ્વપરહિતકર અને સમયોચિત બોલ વાનો અભ્યાસ રાખવો.

૮. આધ્યાત્મિક માર્ગ ખાંડાની ધારની જેવો વિષમ છે, માટે તેમાં યોગ્ય સદ્‌ગુરુની નિશ્રાની ખાસ જરૂર છે. ભૂલેચૂકે પણ યોગ્ય નિશ્રાને અવગણવાની ધૃષ્ટતા ન કરવી.

૯. દરેક કામમાં ધૈર્ય અને ગંભીર્યની સીમા જાળવી રાખવી.

૧૦. સારા કામને શરૂ કર્યા પછી એક દિવસ પણ તે બંધ ન રાખવું, મંદ ઉત્સાહે પણ ચાલુ રાખવું.

૧૧. જીવન થોડું છે, મૃત્યુ અણધાર્યું ક્યારે અને કેવા સંજોગોમાં આવી ઝડપશે ? તે નિશ્ચિત નથી, માટે યોગ્ય આરા ધનાની તૈયારી માટે જરા પણ પ્રમાદશીલ ન રહેવું.

૧૨. આધ્યાત્મિક જીવનની પ્રગતિ એવં વિશુદ્ધિ મા હંમેશના સારા કે ખોટા દરેક કાર્યોની નોંધ જેવી એક રોજ નિશી રાખવી, અને તેમાં મનની પવિત્રતા જાળવી માગ ખોટા વર્તન, ઉચ્ચાર કે આચારોની સાચી નોંધ રાખી વિ કદૃષ્ટિથી સમાલોચના કરવી.

૧૩. શુદ્ધાત્મદશાની નિરંતર વિચારણાના દૃઢ સંસ્કારો બળે સાંસારિક મોહમાયાના વિચારોને દૂર કરતા શીખવુ.

ટાપટીપ–પૉલીશ–સફાઇ કરેલ જહાણુંનો જ એક પ્રકાર હોય છે, માટે ભરતપુરી લોટાની જેમ અનિયત લોકપ્રશંસાને પોતાના કર્તવ્યોનું માપકયંત્ર માની લેવાની રખે ભૂલ ન થાય તે માટે સદા જાગૃત રહેવું.

૩૪. જગત્માં હજી કદાચ વિચારાનુસાર ઉચ્ચાર કરવાની શકયતા છે, છતાં ઉચ્ચારાનુસાર આચાર–વર્તન બહુ દુઃશકય છે, માટે વિચારાનુસાર વર્તન કેળવવા પ્રયત્નશીલ બનવું.

૩૫. જીવનને આદર્શ બનાવવા માટે વધુ પ્રગતિ કદાચ ન સધાય તો તે માટે શકય પસ્તાવો કરી કોઇ જાતનું કલંક જીવનની સાધનાને દૂષિત ન બનાવે તેનું પૂર્ણ ધ્યાન રાખવું ઘટે.

સંયમને મેળવી શાસ્ત્રોક્ત મુનિપણાના આનંદનો અનુભવ મેળવવો જોઇએ.

સંયમ અને તપના અનન્ય સાધનભૂત શરીરના પોષણ વખતે રસના-વાસનાને પોષણ ન મળી જાય તેનુ સતત લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ.

આગાઢ કારણે શરીરાદિના ઉપબૃંહણ માટે લેવાતો પદાર્થ પણ સ્વાદ કે રસમયતા વડે ઇન્દ્રિયોના વિકારો પેદા કરે તે રીતે તો ન જ લેવો, પણ પ્રકારાંતરે તેના મૂલ રસ-સ્વરૂપને બદલી પોષણનુ તત્ત્વ મળી રહે અને લાલસા-વૃત્તિ ન પોષાય તે માટે જયણાશીલ પ્રવૃત્તિ રાખવી.

તથા સંયોજિત કરેલા રસનું અગર એક સાથે બીજા રસનું આસ્વાદન ન થાય તેનું પણ પૂર્ણ ધ્યાન રાખવું.

વળી નીચે જણાવેલ ભોજનના પ્રકારો તથા તેનો હેયોપાદેય વિભાગ લક્ષ્યમાં રાખવો.

૧ સિંહભોજન—એક જ બાજુથી વાપરવું તે.
૨ પ્રતરભોજન—જેવું લીધુ તેવું વાપરવું તે.
૩ હસ્તિભોજન—ઉપેક્ષાભાવથી વાપરવું તે.
૪ કાકભોજન—ચૂંથીને વાપરવું તે.
૫ શૃગાલભોજન—જ્યાં ત્યાંથી વાપરવું તે.

આ પ્રકારોમાં પ્રથમના ત્રણ ઉપાદેય છે, બાકીના હેય છે. અર્થાત્ હાથીની જેમ ઉપેક્ષાભાવે કે સિંહની જેમ એક બાજુથી જ ભોજન કરવું તે રસનાને જિતવાનો પ્રબલ ઉપાય છે.

ટૂંકામા ' જે રીતે રાગદ્વેષ ન થાય તે રીતે વાપરવું શ્રેષ્ઠ છે."

૩૧. આત્મકલ્યાણની સાધનાથી વિરુદ્ધ સાહિત્યનું વાંચન
૩૨. ગુરુજન તિરસ્કાર
૩૩. મહાપુરુષો પર અવિશ્વાસ
૩૪. ધાંધલિયાવૃત્તિ
૩૫ લોભ-સંચયવૃત્તિ
૩૬. દ્રોહ-અપકાર વૃત્તિ
૩૭. ચીડિયાપણું
૩૮. ઉત્કટ કષાય
૩૯. ધર્મી તરીકેનું અભિમાન
૪૦. બ્રહ્મચર્યખંડન
૪૧. પ્રતિકુલ સંયોગોમાં દીનભાવ
૪૨. અનુકૂલ સંયોગોમાં છકી જવું
૪૩. સ્થાન કે વસ્તુવિશેષ પર મહત્વ
૪૪. નામ અમર કરવાની ઘેલછા

આ દોષો નાના સ્વરૂપમાંથી અણધારી રીતે વિરાટ સ્વરૂપ પકડી સમર્થ જ્ઞાની આરાધકને પણ આત્મકલ્યાણની સાધનાના માર્ગથી બલાત્કારે ભ્રષ્ટ કરે છે. માટે જીવનશુદ્ધિ કરી સંયમનું પ્રોજ્જ્વલ ફલ મેળવવા માટે ઉપરોક્ત દોષોને સમૂલ દૂર કરવા પ્રયત્નશીલ બનવું.

હેયોપાદેય વિભાગ

દિવ્ય સાધનાના સાધક એક મહાપુરુષે નક્કી કરેલા નીચેના હેયોપાદેય વિભાગને લક્ષ્યમાં રાખી તદનુસાર આચરણ કરવાથી કલ્યાણ-સાધનાનો પથ બહુ સરલ અને સુભાવહ નિવડે છે.

હેય	ઉપાદેય
આત્મશ્લાઘા	આત્મનિંદા
પરનિંદા	પરસ્તુતિ
અનૌચિત્ય	ઔચિત્ય
અવિવેક	વિવેક
અવિનય	વિનય
પરાપકાર	પરોપકાર
કાર્પણ્ય	ઔદાર્ય
તુચ્છતા	ગાંભીર્ય
આલસ્ય	[illegible]
કર્કશ અસત્ય	પ્રિય-હિતકારી વચન

[illegible]

* પારણામાં પણ ભાવથી તપ ચાલુ રહે એની કાળ રાખવી. લાલસા વધતી જતી હોય તો પહેલાં મનોબળ અનુકૂળ આસ્વાદ તપનો અનુભવ થાય તેવો હળવો ત પસંદ કરવો.

* દેહની મમતા, વિગઇની આસક્તિ, જીભની લોલુપત અને કષાય જેટલે અંશે કાબુમાં આવે તેટલી જિત સમજવી.

૭. **આવશ્યક.**

શ્રી દશ વૈકાલિક સૂત્ર, શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, શ્રી આચારાંગ સૂત્ર, શ્રી ઓઘ-નિર્યુક્તિ સૂત્ર, શ્રી પિંડનિર્યુક્તિ સૂત્ર અને અનુયોગદ્વાર આ સાત ગ્રન્થો યોગોદ્વહન દ્વારા યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી ગુરુ મ૦ પાસેથી વાંચી લેવા કે સાંભળી લેવા.

૮. **કર્મસાહિત્યનો** ઝીણવટથી અભ્યાસ કરવાથી આત્માની જાગૃતિમાં ઘણી રાહત મળશે. અધ્યવસાયો નિર્મળ બનશે.

૯. **આરાધ્ય** અનુષ્ઠાનમાં છતી શક્તિએ પ્રમાદ ન કરવો.

* અશક્ય લાગતી આરાધનામાં પણ પુરૂષાર્થ તો કરવો જ! શુદ્ધાશયથી પુરૂષાર્થ કરવા છતાં ફલ ન મળે તો કર્મ જોરદાર છે એમ માની પ્રયત્નો ચાલુ રાખવા પણ ફળની ઉત્સુકતા ન રાખવી. યતઃ—

महान्तं कार्यमुद्दिश्य, यो विधत्ते परिश्रमम् ।
तत्सिद्धौ तस्य लोपः, स्यादसिद्धौ वीरचेष्टितम् ॥ १ ॥

૧૦. **સ્વાધ્યાય** અને તપ એ સંયમની બે ચક્ષુ છે.

૧૧. આવશ્યક અને સાધુક્રિયાના સૂત્રોનું અર્થપૂર્વક ખૂબ ચિંતન-મનન કરવું.

૧૨ સમિતિ-ગુપ્તિ અને સામાચારીના જ્ઞાનને સમ્યક્ આચરણ દ્વારા જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરવો

૧૩. કોઈપણ અજ્ઞાન અને તપ ક્ષયોપશમ ન હોવાના કારણે ન થઈ શકે તો એની ચીવટ અવશ્ય રાખવી પણ ખેદ ન કરવો !!!

૧૪. ચાર દુઃખ શય્યા—

૧. વીતરાગના વચનમાં અશ્રદ્ધા.

૨. બીજાને મળતા લાભની ચાહના

૩. [illegible] શબ્દાદિ વિષયની અભિલાષા.

૪. સ્નાન, શરીર મર્દન અને ધોવાની આકાંક્ષા.

આ ચારેને આધીન બનેલો સંયમી પરિણામે દુર્ગતીના ભાગી [illegible] થાય છે

૧૫ ચાર સુખશય્યા

૧. વીતરાગના વચનોની શ્રદ્ધા

૨. બીજાને મળતા લાભની ઈચ્છાનો ત્યાગ.

૩. [illegible] વિષયોની સ્પૃહાનો ત્યાગ

૪. શરીર વિભૂષાનો ત્યાગ

[illegible]

ચારિત્ર જીવન જીવી જાણવા માટે
જરૂરીયાતો

---

૧. અનંત જ્ઞાનીયોની મરજી, માન્યતા, ધોરણ મુજ ચાલવાનું મુખ્ય આદર્શ–ધ્યેય રાખવું.

૨. સ્વચ્છંદી ઇન્દ્રિયોના ગુલામ નહિ બનવાનું પણ તે' સામે મોરચા માંડવાના.

૩. આપણે શા માટે નીકળ્યા છીએ ? અને શું કરવાનુ છે ? તેનો નિરંતર ગુરુનિશ્રાયે વિચાર કરવો.

૪. કપાયની ચુંગાલમાંથી છુટવાને માટે હૃદયને કોમળ અને નમ્ર બનાવવું.

૫. આત્માના ઉપકારી સિવાય વિજાતીય સામે ઊંચી દ્રષ્ટિથી જોવું નહીં અને તેની સાથે વાત પણ ન કરવી

૬. ગુરુના ચરણે પોતાનો આત્મા એકાકાર કરવો. એમની આજ્ઞા એ જ આપણું જીવન ! અને એમની ઇચ્છા એ આપણું મન ! કદી પણ સ્વતંત્ર બનવા ઇચ્છવું નહિ !!!

૭ ગુરુની ભક્તિ વિનયાદિ બધુ જ વિનીત અને નમ્ર ભાવે કેવલ આત્મ કલ્યાણ માટે કરવા તત્પર રહેવુ

૮. જાણ્યે અજાણ્યે પણ વિરાધના ન થાય તેની જાગૃતિ રાખવી.

૭ મનને મારવાને, વાણી પર ઘણો જ સંયમ લાવવાનો અને કાયાને તપસ્યા વડે લુખી અને ભૂખી બનાવવાની પછી કોઇપણ બીજી વસ્તુની તાકાત નથી કે તે તમારા આદર્શમાંથી તમોને ચલાયમાન કરી શકે।

૮ ચારિત્રમાં દિનપ્રતિદિન વધવા માટે આત્માને સંવેગ વૈરાગ્યમાં ઝીલતો બનાવવો.

૯. જાણે તેવી ભૂલ થઇ હોય તો પણ ગુરુદેવને નિવેદન કરી દેવું

સંયમ પંથે ધપી રહેલા મુમુક્ષુને

કલ્યાણકારી પ્રેમાળ ઉદ્બોધન !!!

ભાગ્યશાલી !

સંયમના પંથે આગળ ધપવાના ઉત્સાહને મોહની અટપટી કેડીઓ સમી વૃત્તિઓને ગૂંચવાડામા ગુમાવી ન દઈશ હોં !

જો ! તારી પાસે ગુરુ સમર્પણ અને નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યરૂપ અણમોલ શક્તિનો જત્થો છે !!

પછી કોણ તારૂ શું કરી શકે તેમ છે ?

આ બન્ને વણમાંગી–અણમોલ સહાયક ચીજો મોક્ષના પંથે આગેકૂચ કરવામા તને અત્યંત ઉપયોગી સમજાય જાય તો બિચારા મોહને ઉભી પૂંછડીએ ભાગ્યે જ છૂટકો !

બાપુ ! આ બન્ને ચીજોનો ઉપયોગ સુસાધ્ય છે તેમજ દુઃસાધ્ય પણ છે.

સુસાધ્ય ત્યારે, જ્યારે કે—

ગુરુસેવા, શાસ્ત્ર, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને તપમા તારી વૃત્તિઓને અવાર નવાર જોટી રાખે તો ...

આ વાચીને બરાબર ઊંડુ મનન કરજે !

ઉત્તમ વિચારની સોયથી મનમા કે સંસ્કારોની અટપટી ગૂંચમા ઊંડે પડી રહેલા શલ્યને તથા વિચાર દોષના કાંટાને બહાર કાઢજે !!

—તો આનો ખરો ભાવ તને સમજાશે અને તેના મર્મ સુધી તું પહોંચી શકીશ !!!

છેલ્લે આટલું જરૂર યાદ રાખજે—"परमप्पणा अधि-गमगमग" બનવા પ્રયત્ન કરજે અને "आणाएधम्मो" સૂત્રને લક્ષ્યમાં રાખી જેની નિશ્રાએ સંયમ પંથે સંચરવા તૈયાર થયો છે, તે ગુરુદેવની આજ્ઞાને જીવન સર્વસ્વ માનીને ચાલજે !! આ વાત જરા પણ વિસ-રીશ નહીં !!!

સંયમની સાધનામાં ઉપયોગી હિતકર સૂચનો.

(૧૦) આપણા નિમિત્તે લોકો અધર્મ ન પામે તેનું પુરૂં ધ્યાન રાખવું.

(૧૧) ગુણાનુરાગ કેળવવો.

(૧૨) બીજાના દોષો પ્રતિ મધ્યસ્થ ભાવ કેળવવો.

(૧૩) કુશીલ-શિથિલાચારીનો સંસર્ગ વર્જવો.

(૧૪) પ્રયત્ન પૂર્વક પ્રમાદ છોડવા પ્રયત્ન કરવો.

(૧૫) અશુભ વિકલ્પોને દૂર કરવા માટે ક્રોધાદિ કષાયોના ત્યાગ પૂર્વક આત્મ સ્વરૂપનું અવસરે અવસરે ચિંતવન કરવું.

(૧૬) "શરીર, ઘર, ધન, સ્વજન, મિત્રો, પુત્ર વિગેરે બધા પર દ્રવ્ય મારાથી આત્માથી ભિન્ન છે. હું એનાથી ભિન્ન છું" આવી ભાવના પૌદ્ગલિક પદાર્થોના મોહ વખતે કેળવવી.

(૧૭) નિત્ય શાશ્વત, નિષ્કલંક, શુદ્ધ અને જ્ઞાનદર્શનથી સમૃદ્ધ આત્માનું નિર્મલ સ્વરૂપ છે.

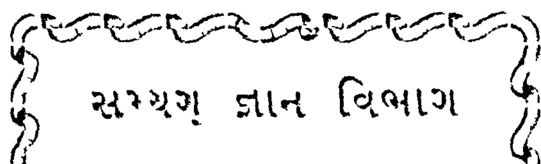
(૧૮) શુદ્ધ અને શાશ્વત જે મોક્ષરૂપ આત્માનું સ્થાન છે તે જ ખરેખર ઉપાદેય છે.

(૧૯) વધુ શું કહેવું?

જેમ જેમ રાગ અને દ્વેષ નાશ પામે-ઘટે તે રીતે વિવેક પૂર્વક ગુરુ નિશ્રાએ શાસ્ત્રાજ્ઞા અને ગીતાર્થોની મર્યાદા પ્રમાણે પ્રવર્તવું

(પૂ ઉપા. શ્રી યશોવિ. મ. પ્રણીત
શ્રી ઉપદેશ રહસ્ય ગા ૧૯૮ થી ૨૦૧ ના આધારે)

श्री शंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः

સમ્યગ્ જ્ઞાન વિભાગ

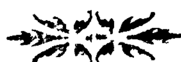
अणुसोओ मत्तु संसारो,
पडिसोओ मत्तु तस्स उत्तारो ॥

ભાવાર્થ—અનાદિકાલીન અશુભ સંસ્કારોના દ્વારે મંડેલ જીવનનું નામ સંસાર અને તેનાથી વિપરીત રીતે જીવન જીવવા માટે જ્ઞાનીઓની આજ્ઞા મુજબ વર્તવું તે સંસારથી છુટવાનો ઉપાય છે.

સમ્યગ્ જ્ઞાનની મહત્તા

મોક્ષમાર્ગની આરાધનાની યથાર્થતા માટે અન્ય સર્વ સાધનો કરતાં જ્ઞાનની મહત્તા વધુ છે, કારણ કે-પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિની સારમયતાનો આધાર-સ્તંભ જ્ઞાન છે. જ્ઞાન સાધ્ય સાધનનો યથાર્થ વિવેક કરાવી સાધક-બાધકના વિવેચનમાં સહકારી થઈ યોગ્ય માર્ગે દોરી શકે છે, અન્યથા સાધન સામગ્રી-સંપન્ન દશામાં પણ યથોચિત યોજન કરવાના જ્ઞાનના અભાવે છતી સામગ્રીએ ભૂખે મરવાની જેમ આત્મકલ્યાણ સાધનની યથાર્થતા સાધી જીવનને ઉજ્જવલ બનાવનાર પણ ઉત્તમ માનવભવાદિની પ્રાપ્તિ લગભગ નિરર્થક નિવડે છે.

માટે આ વિભાગમાં સંયમની આરાધનાના ચોક્કસ લક્ષ્ય કેન્દ્રરૂપ સમ્યગદર્શનની દૃઢતા મેળવ્યા પછી કેન્દ્રિત લક્ષ્યને પહોંચી વળવાં અને થતી ઉત્સાહભેર પ્રવૃત્તિને ફલવતી બનાવવા પ્રત્યેક આદર્શ આરાધક પ્રાણીને યથોચિત મેળવવા લાયક સુષ્ટિજ્ઞાનરૂપ ટૂંકા પણ આદર્શ જ્ઞાનરૂપ પ્રકારને વિવિધ રીતે આયોજીને મુદ્દાસર વર્ણવેલ છે.

સંયમની સાધનાને સફલ બનાવનાર ગુપ્તિજ્ઞાનરૂપે જરૂરી જાણવા લાયક કેટલાક પદાર્થો

આદર્શ સાધનાને મૂર્ત્ત સ્વરૂપ આપવા તથા જીવનની પરમોચ્ચ વિશુદ્ધિની ભૂમિકાએ પહોંચવા પ્રત્યેક આત્માર્થ-મુમુક્ષુ પ્રાણીએ દીક્ષા-સંયમના સ્વીકારની સાથે જ નીચે જણાવેલા સંયમની સાધનાને સફલ બનાવનાર કેટલાક પદાર્થોનું જ્ઞાન ગુપ્તિજ્ઞાનરૂપે અવશ્ય મેળવી લેવું ઘટે. પ્રતિદિન તેના પર યોગ્ય વિચારણા કરી બનતે પ્રયાસે સંયમની સફળતાને સાધનારા આ પદાર્થોને જીવનમાં વણી લેવા ઉદ્યત રહેવું જરૂરી છે.

॥"

શ્રમણ ધર્મ કેવો ?

પ્રત્યેક આરાધક આત્માએ રોજ પ્રસન્ન [illegible] માટે શ્રીઅરિહંત પરમાત્માની [illegible] માટે શ્રી ચારિત્ર [illegible] કરવો છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

શાશ્વત સુખના ધામસમા વિશુદ્ધ આત્મસ્વરૂપાનંદની પ્રાપ્તિ સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

આવા અપૂર્વ ઉત્તમોત્તમ જીવનની પ્રકૃષ્ટ સાધનાના પંથે સુખદ સાધનસમા શ્રમણધર્મની દીક્ષા સ્વીકાર્યા પછી યથોક્ત ફલ મેળવવા ક્રમિક પ્રયત્નોની શુભ પરંપરાની સાધના માટે સદા ઉદ્યત રહેવું ઘટે.

(૨) પાંચ મહાવ્રત

१ सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण,
२ सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं,
३ सव्वाओ अदिण्णादाणाओ वेरमणं,
४ सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं,
५ सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं,

ભાવાર્થ—સર્વથા પ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રત—કોઈ પણ સૂક્ષ્મ કે બાદર, ત્રસ કે સ્થાવર જીવની જાણ્યે અજાણ્યે થતી-થનારી હિંસાથી સર્વથા ત્રિવિધે અટકવું તે.

૨. સર્વથા મૃષાવાદવિરમણ વ્રત—ક્રોધ, લોભ, ભય કે હાસ્યથી અસત્ય બોલવાથી સર્વથા અટકવું તે.

૩. સર્વથા અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત—નાની કે મોટી કોઈ પણ ચીજ પૂછ્યા વગર લેવારૂપ ચોરીથી સર્વથા અટકવું તે.

૪. સર્વથા મૈથુનવિરમણ વ્રત—વિષય ભોગાત્મક મૈથુન સંબંધી ક્રીડાથી સર્વથા અટકવું તે.

૫ સર્વથા પરિગ્રહવિરમણ વ્રત મૂર્છા—આસક્તિપૂર્વક

માનસિક પણાથી ધર્મના પણ ઉપકરણો વસ્ત્ર પાત્ર ભેગા કરવાની વૃત્તિથી સર્વથા અટકવું તે.

(૨) પાંચ મહાવ્રતની પચ્ચીશ ભાવના

भावनाभिर्भावितानि पञ्चभिः पञ्चभिः क्रमात् ।
महाव्रतानि नो कस्य, साधयन्त्यव्ययं पदम् ॥

(શ્રી યોગશાસ્ત્ર પ્ર. ૧, શ્લો. ૨૫)

ઉપર જણાવેલા પાંચ મહાવ્રતો પાંચ-પાંચ ભાવનાઓથી ભાવિત થયેલા કોને અવ્યય-મોક્ષપદ સાધનારા થતા નથી? અર્થાત્ દરેક મહાવ્રતનું નિર્મલ પાલન કરવા માટે પાંચ ભાવનાઓ નિરંતર ધ્યાનમાં રાખવી ઘટે.

પહેલા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના

मनोगुप्त्येषणादानेर्याभिः समितिभिः सदा ।
दृष्टान्नपानग्रहणेनाहिंसां भावयेत्सुधीः ॥

૧. શુદ્ધ વસતિ આદિની જયણા—સ્ત્રી, નપુંસક, પશુવાળા સ્થાને રહેવું, બેસવું કે ભીંત આંતરેથી તેવાઓનો અનુભવાતો સહવાસ–આ બધાનો ત્યાગ કરવો.

૨. રાગમય કથાનો ત્યાગ—કામવિકારને વધારનારી સ્ત્રી સંબંધી વિષયવાસનાને ઉત્તેજક કથા–વાત સરખી પણ ન કરવી.

૩. પૂર્વાનુભૂતસ્મરણ ત્યાગ—કામ–વાસનાદિની આભિમાનિક તૃપ્તિ અર્થે પૂર્વે આસેવેલ સુરત–મૈથુનાદિ સંબંધી ચેષ્ટાઓનું સ્મરણ પણ ન કરવું.

૪. સ્ત્રીના અંગોપાંગ જોવાનો તથા શરીર વિભૂષાનો ત્યાગ—રાગમય દૃષ્ટિથી કામવાસનાને તૃપ્ત કરવાના ઈરાદે સ્ત્રીના સુરમ્ય અંગોપાંગો ધારીને જોવાં નહિં, તેમજ સારા દેખાવડા લાગવાના મોહમાં શરીરની સાફસૂફી ટાપટીપ આદિ વિભૂષા કરવી નહિં.

૫. પૌષ્ટિક તથા માત્રાધિક આહારનો ત્યાગ—ઇન્દ્રિયોના વિકારોને પોષક સ્વાદિષ્ટ ઉત્તેજક પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો તથા શરીરના નભાવ થવા ઉપરાંત સ્વાદાદિની દૃષ્ટિએ વધુ પ્રમાણમા આહાર ન કરવો.

પાંચમા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના

स्पर्शे रसे च गंधे च रूपे शब्दे च हारिणि ।
पंचस्विनीन्द्रियार्थेषु गाढं गार्द्ध्यस्य वर्ज्जनम ॥
एतेष्वेवामनोज्ञेषु, सर्वथा द्वेषवर्जनम् ।
आकिंचन्यव्रतस्यैवं, भावनाः पंच कीर्तिताः ॥

(શ્રી યોગશાસ્ત્ર પ્ર. ૧, શ્લો ૩૨–૩૩)

સુંદર-અનુકૂલ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં આસક્તિ ન કરવી, તેમજ ખરાબ-પ્રતિકૂલ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં ઘૃણા દુગંછા-દ્વેષ ન કરવો.

ઉપર પ્રમાણે દરેક મહાવ્રતની પાંચ-પાંચ ભાવનાઓ જણાવી છે તે ખ્યાલમાં રાખી તે તે મહાવ્રતને ભાવવાથી અને યથોચિત મર્યાદામાં રહી વિશુદ્ધપણે સંયમ જીવનની ઠેઠ સિદ્ધિ મેળવવા અહર્નિશ સંયમની ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી આત્મ-કલ્યાણની સાધના અતિ-સરલ બને છે.

(૬) આઠ પ્રવચનમાતા—(પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ.)

ईर्याभाषैषणादाननिक्षेपोत्सर्गसंज्ञिका ।
पञ्चाहुः समितीस्तिस्रो, गुप्तीस्त्रियोगनिग्रहात् ।
एताश्चारित्रगात्रस्य, जननात्परिपालनात् ।
संशोधनाच्च साधूनां, मातरोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ।

(યોગશાસ્ત્ર પ્ર. ૧ શ્લો.)

ઇર્યાસમિતિ–ત્રસ કે સ્થાવર, સૂક્ષ્મ કે બાદર પ્રાણી માત્રને અભયદાન આપી જીવનવિશુદ્ધિના ઉજ્જવલ પથે વિહરનાર સાધુ–સાધ્વીએ ચાલતી વખતે યુગ (સાડાત્રણ હાથ)પ્રમાણ ભૂમિનું દૃષ્ટિ પડિલેહણ કરવા સતત ઉપયુક્ત રહેવું. અનુપયોગના કારણે કોઇ પણ જીવની વિરાધના ન થઇ જાય તેનુ સંપૂર્ણ તકેદારીભર્યું ધ્યાન રાખવું.

ભાષાસમિતિ—હિતકારી, પાપવ્યાપારમય પ્રવૃત્તિને જાણ્યે અજાણ્યે પણ નહિં પોષનારું, નિરવદ્ય, મિત, અને મૃષાવાદની જયણાપૂર્વક બોલવું.

એષણાસમિતિ—ફક્ત સંયમયાત્રાના નિર્વાહના જ ઉદ્દેશથી રસનેન્દ્રિયને પોષક વિકારવાસનાના ઉત્તેજક પદાર્થોની લાલસાથી લાગતા આધાકર્માદિ બેંતાલીશ દોષોથી રહિત ગોચરીની ગુરુ લઘુભાવે તારતમ્યવાળી જયણાપૂર્વક ગવેષણા કરવી

આદાનસમિતિ—કોઇપણ વસ્તુને લેતાં મૂકતા જીવવિરાધનાના પાપમાંથી બચવા ચક્ષુપડિલેહણ કરી રજોહરણાદિથી પુંજવા પ્રમાર્જવાનો ઉપયોગ રાખવો.

પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ—સંયમમાં અનુપયોગી વસ્તુમાત્રને અગર કફ–મૂત્રમલાદિને યોગ્ય સ્થંડિલ ભૂમિએ શાસ્ત્રોક્ત રીતિ નીતિ મુજબ વિધિપૂર્વક પરઠવા. મન, વચન, કાયાના અશુભ વ્યાપારોને યથાશક્ય પ્રયત્ને ગોપવી–રોકી રાખવા સદાચર્યાદા બને તટલી ઓછી પ્રવૃત્તિવાળા થવુ તે ગુપ્તિનો પરમાર્થ છે.

ત્રણ ગુપ્તિ

મનોગુપ્તિ—આર્ત્ત કે રૌદ્રાદિક સંબંધી સંકલ્પ–વિકલ્પોની

[illegible] આશાઓથી દૂર કરી [illegible] -રૂપની [illegible] તેવા વાતાવરણમાં રહી મનને [illegible] સંકલ્પોથી દૂર રાખી કે આત્મ-સ્વરૂપાવગાહી બનાવવા પ્રય-ત્નશીલ થવું

વચનગુપ્તિ—[illegible] આદિ પણ કર્યા વિના [illegible] [illegible] વાચન-પ્રવૃત્તિથી અટકવું

કાયગુપ્તિ—[illegible] કાયિક પાપમય-પ્રવૃત્તિ તદ્દન પ્રવર્તાવવા ન દેવી, [illegible] નિયંત્રિત [illegible], [illegible] કરવો

[illegible]

(૪) સંયમના સત્તર પ્રકાર

पुढवि दग अगणि मारुय, वणस्सइ बितिचउपणिंदि अजीवो।
पेहु-प्पेह-पमज्जण, परिट्ठवण मणोवईकाए ॥ १ ॥

(શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ સૂત્ર.)

ચારિત્ર–સર્વવિરતિ સ્વીકાર્યા બાદ તેના પ્રાણસ્વરૂપ અશુભ વ્યાપારના પરિહારને ટકાવવા જાણ્યે અજાણ્યે પણ પાપ પ્રવૃત્તિથી વિરતિનો અણધાર્યો પણ ભંગ થઇ જવા ન પામે તે માટે શાસ્ત્રકારોએ સંયમના સત્તર પ્રકાર વર્ણવી તેના પાલન માટે ઉપયુક્ત બનવા ભારપૂર્વક સમર્થન કર્યું છે.

૧ થી ૫. પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય સંયમ.

પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયની સૂક્ષ્મ કે બાદર વિરાધના થઈ જાય તેવી પ્રવૃત્તિ ન કરવી.

૬ થી ૯. બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય સંયમ.

બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોને પરિતાપના, કિલામણા કે વિરાધના થાય તેવી પ્રવૃત્તિ ન કરવી.

૧૦. અજીવકાયસંયમ—સુંદર, દેખાવડા, મોહક પદાર્થોનો ઉપયોગ સંયમના સાધન તરીકે પણ ન કરવો તે. અગર ઠોકર વાગવા આદિના પ્રસંગે અજ્ઞાન વશ તે પત્થર આદિ પર શ્વાનવૃત્તિને પ્રદર્શિત કરનાર થતા રોષાદિનો સંયમ કરવો

૧૧. પ્રેક્ષા સંયમ—પ્રત્યેક કાર્ય કરતા પહેલા વિચાર પૂર્વક ચક્ષુપ્રતિલેખના આદિનો ઉપયોગ રાખવો.

૧૨. ઉપેક્ષા સંયમ—સમજાવવાના વિવિધ પ્રયત્નો કરવા છતાં સંયમની સાધનામાં જરાયે પણ વીર્ય નહિ ફોરવનાર તરફ, અગર સાવદ્ય વ્યાપારમાં પ્રવર્તતા ગૃહસ્થો તરફ ઉપેક્ષાભાવ કેળવવો અને નિરવદ્ય વ્યાપારમાં તથા જ્ઞાનાદિની સાધનામાં અહર્નિશ ઉદ્યત રહેવા સાધુઓને પ્રેરણા કરવી.

૧૩. પ્રમાર્જના સંયમ—કોઈપણ વસ્તુને લેતાં મૂકતાં, આસન બેસતાં ઉઠતાં આદિ પ્રસંગોમાં પૂંજવા અને પ્રમાર્જવા. કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરતી વેળાએ રજોહરણ-ચરવળા આદિથી પ્રમાર્જવાનો ઉપયોગ રાખવો.

૧૪. પરિષ્ઠાપના સંયમ—સંયમની સાધનામાં અનુપયોગી સાબિત થયેલ વસ્ત્ર પાત્ર-આહારાદિક વસ્તુની નિરવદ્ય [illegible] જઈ તેને વિધિપૂર્વક પરઠવવાનો ઉપયોગ રાખવો. તેમજ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેની [illegible] રાખવી.

[illegible]

૧ થી ૬. છ વ્રતોનું પાલન—

૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ	૪ મૈથુન વિરમણ
૨ મૃષાવાદ ,,	૫ પરિગ્રહ ,,
૩ અદત્તાદાન ,,	૬ રાત્રિભોજન ,,

૭ થી ૧૨. છકાયની વિરાધનાનો ત્યાગ—

૧ પૃથ્વીકાય વિરાધના ત્યાગ	૪ વાયુકાય વિરાધના ત્યાગ
૨ અપકાય ,,	૫ વનસ્પતિકાય ,,
૩ તેઉકાય ,,	૬ ત્રસકાય ,,

૧૩ થી ૧૭. પાંચ ઇન્દ્રિયોનો જય—

૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય જય	૪ ચક્ષુરિન્દ્રિય જય
૨ રસનેન્દ્રિય ,,	૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય ,,
૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય ,,	

૧૮. લોભ-નિગ્રહ	૨૩. અશુભ મનનો સંયમ
૧૯. ક્ષમા.	૨૪. ,, વચનનો ,,
૨૦ પરિણામ-વિશુદ્ધિ	૨૫. ,, કાયાનો ,,
૨૧ પડિલેહણા પ્રમાર્જનામાં ઉપયુક્તતા	૨૬. શીતાદિ પરીષહ સહે
૨૨. સંયમના અનુષ્ઠાનોમા રક્તતા	૨૭. મરણાંતિક ઉપસર્ગ સહે

(૬) દશ પ્રકારનો શ્રમણ ધર્મ

खंती मद्दव अज्जव, मुत्ति तव संजमे य बोद्धव्वे ।
सच्चं सोअं आकिंचणं च, बंभं च जइधम्मो ॥ १ ॥

(શ્રી નવતત્ત્વ પ્રકરણ ગા૦ ૨૯)

૧ ક્ષાન્તિ—ક્ષમા–ક્રોધને કાબૂમાં રાખવો. ઉદ્ધતના અન્યાય્ય અપરાધ કરનાર ઉપર પણ માનસિક શાન્તિની ઇચ્છા રાખી [illegible] ન થવા જેવી સ્વપરહિતકારક સહનશીલતાનો [illegible] અભ્યાસ કરવો.

૨ માર્દવ—નમ્રતા મદ-અભિમાનનો ત્યાગ કરવો. ગુણી [illegible] અનુરાગ ભક્તિ [illegible] યોગ્ય વિનય-[illegible] કરવાની [illegible] જાતિ આદિ આઠેય [illegible]

૩ આર્જવ—[illegible]

૪ [illegible]

૭ સત્ય—તથ્ય-પથ્ય-મિત-હિતકારી અને વીતરાગ પ્રભુ આજ્ઞા-મર્યાદાને નહિં ઓળંગનારું અવસરોચિત બોલવું.

૮ શૌચ—બાહ્ય પ્રાતિભાસિક શરીરાદિની પવિત્રતા કરતાં વધુ મહત્ત્વવાળી અને આદર્શ કરણીયરૂપ આંતરિક પ્રવૃત્તિઓની પવિત્રતા માટે જાગરુક રહેવું. મૈત્રી આદિ ભાવનાઓથી વિશુદ્ધ અંતઃકરણવાળા બનવું.

૯ આકિંચન્ય—નિષ્પરિગ્રહતા, મૂર્ચ્છા-મમત્વભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવા મોહક પદાર્થોનું ગ્રહણ ન કરવું, ધર્મના ઉપકરણોનો પણ વધુ પડતો (જરૂરિયાત સિવાય) સંચય ન કરવો.

૧૦ બ્રહ્મચર્ય—વ્યાવહારિક સ્ત્રીપુરુષ સંયોગરૂપ મૈથુનનો સર્વથા ત્યાગ કરી આત્માની ચિરવિશુદ્ધ સાહજિક જ્ઞાનાદિ ગુણોના આસેવનરૂપ દશામાં રમણતા મેળવવા પ્રયત્નશીલ થવું.

ઉપર મુજબ આદર્શ સાધુતાના મૂલસ્તંભરૂપ દશ પ્રધાન-ગુણોને લક્ષ્યમાં રાખી જીવનમાં યથાશક્ય પ્રયત્ને તેઓને ઉતારવા પ્રયત્નશીલ થવા માટે નીચેનુ લખાણ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાની જરૂર છે.

સદ્ધર્મ યાને દશ યતિ-ધર્મ

૧. ક્ષમા—હું ક્ષમાશ્રમણ છું તો મારે ક્રોધ ન કરવો ક્ષમા રાખવી જોઈએ.

જિનવચનની ભાવનાથી ક્રોધને ટાળવો જ [illegible] અથવા ઉદય આવેલા ક્રોધને નિષ્ફળ કરવો તેને ક્ષમા કહેવાય છે

૨. નમ્રતા—પૂર્વ મહાપુરુષોના ગુણો, શક્તિ, આચરણનો વિચાર કરી પોતે તેવા જ્ઞાની કે તપસ્વી નથી તો મા અભિમાન ન કરતાં નમ્રતા રાખવી જોઈએ

૩. સરળતા—[illegible]

[illegible]

૫. સ્થાપના—શુદ્ધ પણ આહારાદિને સાધુ-સાધ્વીને વહો
રાવવા રાખી મૂકવો.

૬. પ્રાભૃતિકા—પોતાને ત્યાં આવતા વ્યાવહારિક વિવા
હાદિ પ્રસંગને સાધુ-સાધ્વીને વહોરાવવાના લાભ લેવાની
અપેક્ષાએ વહેલો મોડો રાખવો.

૭. પ્રાદુષ્કરણ—સાધુને વ્હોરાવવા માટેની વસ્તુને અંધા
રામાંથી તપાસી લાવવા માટે દીપકાદિનો પ્રકાશ કરવો.

૮. ક્રીત—સાધુને વહોરાવવા માટે જ ખાસ વેચાણ લઇ
લાવેલ ચીજ.

૯. પ્રામિત્ય—સાધુને વહોરાવવા માટે કોઈ ચીજ કો
પાસેથી ઉધારે-ઉછીની લાવવી.

૧૦. પરિવર્ત્તિત—સાધુને વહોરાવવા માટે ચીજનો અદ
બદલો કરવો.

૧૧. અભ્યાહૃત—સાધુને વહોરાવવા લાયકની ચીજ સા
લાવવી.

૧૨. ઉદ્ભિન્ન—સાધુને વહોરાવવા માટે સીલ-પેકેટ તા
અગર માટી વિ. થી મોઢું બંધ હોય તે ઉખેડીને વહોરાવ

૧૩. માલાહૃત—સાધુને ઉપરના માળ કે શીંકા આ
પરથી જીવ-જયણા જેમા ન સચવાય તે રીતે લઇ વહોરાવ

૧૪ આચ્છેદ્ય—કોઈ નોકરાદિ પાસેથી બલાત્કારે
વીને સાધુને વહોરાવવું.

૧૫. અનિસૃષ્ટ—જે પદાર્થના ઘણા માલિક હોય તે

[illegible] ન આવી હોય, ઔષધ ની [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] હોય જેવી [illegible] [illegible] માટે [illegible] [illegible] ન્હાવી [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] રોગો.

[illegible]

વિરસ કે સ્વાદશૂન્ય-નાપસંદ વસ્તુની અગર તે વહોર
નારની દુર્ગંછા કે નિંદાપૂર્વક વાપરવું.

આ દોષવડે ચારિત્રરૂપ ચિત્રશાલા નિંદા-અવહેલનાં
ધૂમાડાથી-ચિત્ર-વિચિત્ર (વિરૂપ) બને છે.

૫. કારણાભાવદોષ

૭ કારણોમાંથી કોઇપણ કારણ ન હોય, પણ કેવલ સ્
લાલસા તૃપ્ત કરવા જ આહાર વાપરવો.

कारणं वेयण-वेयावच्चे, इरियाट्ठए य संजमट्ठाए ।
तह पाणवत्तियाए, छट्ठं पुण धम्मचिंताए ॥

(શ્રી મહાનિશીથસૂત્ર

સંયમારાધના માટે તત્પર થયેલ મહામુનિઓ નીચેના
કારણે આહાર વાપરે.

૧ વેદના—ક્ષુધાવેદનીયની પીડા સહન ન થતી હોય.

૨ વૈયાવૃત્ય—સાધુધર્મના પ્રાણરૂપ વિનયધર્મના આસે
પૂર્વક મુનિઓની આહારાદિદ્વારા ભક્તિ ન થઇ શકતી હો

૩ ઇર્યાસમિતિ—ક્ષુધાની વિહ્વલતાએ ઇર્યાસમિતિનુ બ
બર પાલન ન થઇ શકતું હોય.

૪ સંયમ—ક્ષુધાવેદનીયના કારમા ઉદયથી ઇંદ્રિયો-અંગે
પાગોની શિથિલતા થઇ જવાના કારણે સંયમની આચરણ
અગર જયણાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ યથાર્થપણે ન થઇ શકતી હોય.

૫ પ્રાણવૃત્તિ—આહારના પોષણ વિના દ્રવ્ય-પ્રાણો ટ
ન શકે તેમ હોય.

[illegible]

બાહ્ય પ્રતિજ્ઞાકથાઓ

[illegible]

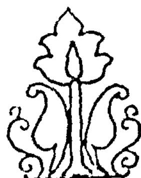
સાધુએ ઉપયોગવંત થઇ નભાવવાની ભલામણ શાસ્ત્રકારોએ કરી છે. જુઓ શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમા આ સંબંધી શું જણાવ્યુ છે—

" सखुड्डगवियत्ताणं, वाहिआण च जे गुणा ।
अखंडफुडिआ कायव्वा, तं सुणेह जहा तहा ॥
दस अट्ठ य ठाणइं, जाइं बालोऽवरज्झइ ।
तत्थ अण्णयरे ठाणे, णिग्गंथत्ताउ भस्सइ ॥ "

(શ્રી દશવૈ. સૂત્ર અધ્ય. ૬ ગા. ૬-૭)

ભાવાર્થ—લઘુસાધુ કે રોગી સાધુથી માંડીને તમામ સાધુઓએ જે પ્રતિજ્ઞાઓને અખંડપણે નભાવવા ભરચક પ્રયત્નશીલ થવા જરૂર છે, તે પ્રતિજ્ઞાઓ તમે સાંભળો, કે જેમાંની એક પણ પ્રતિજ્ઞાનુ ખંડન અજ્ઞાન કે મોહમૂઢ દશાવાળો પ્રાણી કરી બેસે તો વસ્તુતઃ સાધુપણાના માર્ગથી તે ભ્રષ્ટ થાય છે.

માટે દરેક મુમુક્ષુ આત્માએ આત્મહિતકર સંયમના માર્ગની આરાધના માટે ઉદ્યત થયા પછી પ્રમાદવશ ઉપરની બાબતોમાં ક્ષતિ ન થવા પામે તેનુ પૂર્ણ ધ્યાન રાખવુ ઘટે.

વસ્તુઓની વિશદ વ્યાખ્યા

[illegible]

૪. સ્રીને કે એનાં અંગોપાંગને જાણીને જોવાં નહિં.

૫. સ્રી-પુરૂષની (દંપતિની) પ્રેમની વાતો ભીંતના ઓઠે રહી સાંભળવી નહિં.

૬. સંસારીપણામાં સ્રી જોડે કરેલા મોહના ચાળા યાદ કરવા નહિં.

૭. દૂધ, દહી, ઘી વગેરે વિગઇઓ વિકારને કરનારી હોવાથી તે બહુ વાપરવી (ખાવી) નહિં. (પ્રણીત ઘીથી નીતરતા આહારનો ત્યાગ કરવો તે)

૮. અતિ આહાર કરવો નહિં. અકરાંતીયા થઇ વાપરવું નહિં. (લૂખો ખોરાક પણ અતિ વાપરવાથી વિકારનું કારણ બને છે)

૯. શરીરની શોભા-ટાપટીપ કરવી નહિં.

આ નવ બ્રહ્મચર્યની વાડોનુ પાલન સાધુ કરે તો જ નિર્મળ બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે અર્થાત્ આ નવવાડોનુ નિર્મળ પાલન તે જ બ્રહ્મચર્ય છે.

○ સ્રી તો સાધુના જીવનમાંથી ભૂલાઈ જ જવી જોઇએ.

○ જીવતી સ્રી તો ન જ જોવાય, પણ સ્રીનો ફોટો કે ચિત્ર પણ ન જોવાય. તે જોવાથી પાપબુદ્ધિ જાગે છે.

○ ગોચરી પાણી જનાર સાધુએ ગોચરી પાણી લેતાં સ્રી સામે ન જોતા વહોરવાની વસ્તુઓ સામે જ જોવું.

○ સ્રી રસ્તામાં પચ્ચક્ખાણ માંગે તો ન આપાય કાંઇ પૃછે તો ત્યા ઉભા ન રહેવું કે જવાબ પણ ન આપવો.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વૈરાગ્યને વધુ સ્થિર કરવા રોજ ચિંતવવા જેવી

બાર ભાવનાઓ

૧. અનિત્ય ભાવના—હે જીવ ! જગતના સર્વ સંયોગ
અનિત્ય છે. તું વિચાર કર ! કે જગતમાં કઇ વસ્તુ સ્થિર છે
કે તું તેને મારી માની રાગ કરે છે ? તેની ખાતર અને
પ્રકારના કલેશ અને પાપો કરે છે ? જગતમાં એક આત્
સ્થિર છે માટે તેના જ કલ્યાણની ચિંતા કર !

૨. અશરણ ભાવના—હે જીવ ! આ જગતમાં જીવ
ધન, કુટુંબ વગેરે કોઇ રક્ષણ આપતું નથી. તને રોગ
દુઃખથી, ઘડપણના ત્રાસથી, મૃત્યુના આક્રમણથી સાચું રક્ષ
કરનાર કોણ છે ? સર્વજ્ઞના ધર્મ સિવાય આ જીવને પરલો
જતાં કોઇ શરણ નથી !

૩. સંસાર ભાવના—હે જીવ ! આ સંસાર વિચિત્ર છે
માતા મરીને પત્ની થાય છે, મિત્ર મરીને શત્રુ થાય છે
વળી હે જીવ ! જે સંસાર જન્મ-જરા-મરણ, અનેક રોગ
સ્વાર્થ અને પ્રપંચના દુઃખોથી ભરેલો છે. એવું તું તાર
નજરે જોવા છતાં તે સંસાર ઉપર તને મોહ શાને છે
વૈરાગ્ય કેમ થતો નથી ?

૪. એકત્વ ભાવના—હે જીવ ! તું એકલો જન્મ્યો છે અને

[illegible]

[illegible]

૯. નિર્જરા ભાવના—હે જીવ! સકામ નિર્જરા કરવાનો અનુપમ અવસર પામ્યો છે તો તું સુખશીલતાનો ત્યાગ કરી બાર પ્રકારના તપમાં ઉદ્યમશીલ બન! જેથી તારા બધા કર્મો બળીને ભસ્મીભૂત બની જાય અને તું શુદ્ધ સુવર્ણની જેમ નિર્મળ બની જાય!

૧૦. લોકસ્વરૂપ ભાવના—હે જીવ! તું ચૌદ રાજલોકના સ્વરૂપનો વિચાર કર! તેમા આવેલા અનંત જીવો અને પુદ્દગલોનો વિચાર કર! તેમના સંસ્થાન, આયુષ્ય સ્થિતિ વગેરેનો વિચાર કર! જેથી તારૂ ચપળ મન સ્થિર બને!

૧૧. બોધિ દુર્લભ ભાવના—હે જીવ! આ જગતમાં મોટુ રાજ્ય મળવું, સુંદર સ્ત્રીઓ મળવી, બંગલા મળવા, ખૂબ ધન મળવું, માન-સન્માન મળવા વિગેરે ખૂબ સહેલુ છે ભૂતકાળમાં આપણા જીવને તે વસ્તુઓ તો અનંતીવાર મલી ને ચાલી ગઈ પણ એક માત્ર જૈન ધર્મની પ્રપ્તિ થવી તે જ દુર્લભ છે! તત્ત્વાત્ત્વના નિર્ણયમાં નિપુણ એવી બોધિ જ દુર્લભ છે તે તને આજે તારા મહાન પુણ્યના ઉદયે મલી છે તો તું તેનુ તારા પ્રાણુની માફક રક્ષણ કર, અને તેને સત્કાર્યોથી સફળ કર!

૧૨. ધર્મ સ્વાખ્યાત ભાવના—અહો! રાગદ્વેષને જિતનારા એવા અનંતઉપકારી જિનેશ્વરદેવોએ ભવનો ઉચ્છેદ કરનારો કેવો સુદર ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો ધર્મ બતાવ્યો છે! કેવો પુર્વાપરવિરોધ વગરનો નવતત્ત્વનો પ્રકાશ કર્યો છે! કયા જિન મત અને કયાં અસબદ્ધ પ્રલાપ કરનારા અન્ય મતો!

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પ્રત્યેક ધર્મક્રિયાના આસેવન પ્રસંગે નિષ્કારણબંધુ વીતરાગ પરમાત્માની નિતાંત કલ્યાણકર ઉપકારબુદ્ધિના સ્મરણપૂર્વક વિશુદ્ધભાવની પ્રધાનતા અને સંવેગરંગની વૃદ્ધિ સાથે અત્યુત્કટ પ્રમોદ-હર્ષનો અનુભવ કરવો. આના આસેવનથી ધર્મક્રિયાઓનું યથાર્થ ફલ સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થાય છે.

આ અનુષ્ઠાનોમા પ્રથમના ત્રણ અપ્રશસ્ત-ખરાબ (વર્જવા લાયક) છે, તેમાં પણ પ્રથમના બે તો વધુ અનર્થ કરનારાં છે. ચોથું અનુષ્ઠાન ભાવની શુભતાના કારણે કંઈક સારું છે અને પાંચમું અનુષ્ઠાન વાસ્તવિકપણે આત્માને આરાધકભાવ પ્રાપ્ત કરાવી ક્રિયાઓનુ મુખ્ય ફલ આપનારું હોઈ સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાદેય છે.

ક્રિયાના આઠ દોષ

આત્મકલ્યાણની સાધના કરાવનારી ધર્મની ક્રિયા કરવાના પ્રસંગે હાર્દિક પરિણામોની વિશુદ્ધિ-ચોકસાઈના આધારે વિશિષ્ટ ફલની પ્રાપ્તિ શાસ્ત્રકારોએ નિર્દેશી છે, તેથી અહીં ક્રિયા વખતે રહેનારા મનોમાલિન્યના કારણે લાગતા દોષો જણાવ્યા છે, તે ધ્યાનમાં લઈ યથાશક્ય પ્રયત્ને તેનો પરિહાર કરી ધર્મક્રિયાની આસેવના કરવી ઘટે.

> खेदोद्वेगक्षेपोत्थान-भ्रान्त्यन्यमुद्रुगासङ्गैः ॥
> युक्तानि हि चित्तानि, प्रपञ्चतो वर्जयेन्मतिमान ॥ १ ॥

ખેદ, ઉદ્વેગ, ક્ષેપ, ઉત્થાન, ભ્રાન્તિ, અન્યમુદ્, રોગ અને આસંગથી થતા ચિત્તના દુષ્ટ અધ્યવસાયો વિવેકી-બુદ્ધિશાલી પ્રાણીએ સદંતર વર્જવા ઘટે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૪. **ઉત્થાન**—શાતવાહિતા વિણુ હોવે રે, જે યોગે ઉત્થાન રે;
ત્યાગયોગ છે તેહથી રે,અણુછંડાતું ધ્યાન રે. પ્રભુ૦ ॥૧૫॥

સન્માર્ગમાંથી કે મોક્ષસાધક-યોગમાર્ગની ક્રિયામાંથી ચિત્તનું ઉઠી જવુ, ચિત્તના ઠરેલપણાના અભાવે આ દોષ પ્રબલ થાય છે.

આ દોષના બલે હૃદયમાં ધર્મક્રિયાનું મહત્ત્વ વિસરાઈ લોકલાજ કે મમત્વાદિ કોઇ કારણે કરવારૂપે કેવલ બાહ્ય આચરણ રહી જાય છે

૫. **ભ્રાન્તિ**-ભ્રમથી જેહ ન સાભરે, કાંઇ અકૃત કૃત કાજ રે;
તેહથી શુભ કિરિયાથકી રે, અર્થવિરોધી અકાજ રે.
પ્રભુ૦ ॥ ૧૪ ॥

પ્રસ્તુત યોગક્રિયાના મુખ્ય ધ્યેય-કેંદ્રીભૂત આશયને છોડી બીજા બીજા વિચારોમા ચિત્તનું ભમવું, અગર છીપમા રૂપા-ચાદીની ભ્રમણાની જેમ તત્ત્વાતત્ત્વ વિચારણામાં ભ્રાન્તિવાળા થવું,

આ દોષના કારણે ક્રિયાનું યથાર્થ ફલ સિદ્ધ થવામા વ્યાક્ષેપ ઊભો થાય છે.

૬. **અન્યમુદ્‌**—માડી કિરિયા અવગણી રે, બીજે ઠામે હર્ષ રે;
ઇષ્ટ અર્થમા જાણીએ રે, અંગારાનો વર્ષ રે. પ્રભુ૦ ॥૧૮॥

ચાલુ ક્રિયા કરતાં તેના વિશુદ્ધ પરિણામોના અવલંબને છોડી અન્ય બાબતોના કારણે હર્ષ ધારણ કરે,

આ દોષથી ચાલુ ક્રિયાની આસેવના મુખ્ય ફલની સાધના માટે વ્યર્થપ્રાય બની જાય છે.

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

"मज्जं विसयकसाया, णिद्दा विगहा य पंचमी भणिया।
एए पंच पमाया, पाडंति घोरसंसारे ॥."

(સંબોધસિત્તરી)

૧ મદ્ય—કોઇપણ પદાર્થનું વ્યસનરૂપે (તેના વિના ચાલે જ નહિ) ગાઢ-આસક્તિપૂર્વક સેવન.

(માદક પદાર્થોનો સમાવેશ તો આમાં છે જ, પણ ઉપરાંત ઇંદ્રિયવાસનાપોષક પૌદ્ગલિક પદાર્થોનો પણ આસેવન પ્રકારના આધારે સમાવેશ થાય છે.)

૨. વિષય—ઇંદ્રિયોની વૃત્તિને પોષણ કરવાની વૃત્તિ.

૩. કષાય—કર્મોના બંધનને ગાઢ કરનારી મોહઘેલછા ભરી પ્રવૃત્તિ.

૪. નિદ્રા—ઇંદ્રિય-મનની પ્રવૃત્તિઓની સુસ્તી-કાર્ય વિરતિ.

૫. વિકથા—જ્ઞાન-ધ્યાનાદિ સિવાયની (કલ્યાણમાર્ગને બાધક) તમામ પ્રવૃત્તિ.

આ પંચવિધ પ્રમાદ અવિવેકી પ્રાણીને વધુ કર્મોના બંધનમાં ફસાવી સંસારમાં રૂલાવે છે.

આ પ્રમાણે પ્રમાદના આઠ અને પાંચ પ્રકારો ઉપયોગ પૂર્વક જાણી ધર્માનુષ્ઠાનોમાં યથોચિત શક્ય પ્રવૃત્તિ કરવાથી યથાર્થ આરાધકભાવ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

ઇતિહાસના વિભાગો અને વિકાસ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૩ ઊર્ધ્વપ્રસ્ફોટ–(ડાબા હાથથી મુહપત્તિ ઊભી નચાવવારૂપે)

૯ અખોડા—(સુદેવ–જ્ઞાન૦ મનગુપ્તિ૦ આદિ ત્રણ ત્રણ બોલથી પંજા તરફથી ભુજા તરફ મુહપત્તિથી કરાતા.)

૯ પ્રમાર્જના—(કુદેવ૦ જ્ઞાનવિરાધના૦ મનદંડ૦ આદિ ત્રણ ત્રણ બોલથી ભુજા તરફથી પંજા તરફ લઈ જવાતી મુહપત્તિથી કરાતી.)

૨૫

ઉપર મુજબ કર્યા પછી ડાબા હાથની બંને બાજુ અને વચ્ચે પ્રદક્ષિણાની જેમ મુહપત્તિને ફેરવી પ્રમાર્જતાં—

"હાસ્ય રતિ અરતિ પરિહરું" બોલવું.

પછી મુહપત્તિ ડાબા હાથે આંગલીઓ વચ્ચે પકડી જમણા હાથની બંને બાજુ અને વચ્ચે પ્રદક્ષિણાની જેમ મુહપત્તિને ફેરવી પ્રમાર્જતા—

"ભય શોક દુગંછા પરિહરું" બોલવું.

બાદ મુહપત્તિના બે છેડા બે હાથે પકડી, લલાટના મધ્ય ભાગે, જમણી બાજુ અને ડાબી બાજુ ક્રમશઃ–

"કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યા પરિહરું" બોલવું.

મુખના મધ્ય ભાગે–જમણી બાજુ અને ડાબી બાજુ—

"રસગારવ ઋદ્ધિગારવ સાતાગારવ પરિહરું" બોલવું.

છાતીના મધ્યભાગે–જમણી બાજુ અને ડાબી બાજુ—

"માયાશલ્ય નિયાણશલ્ય મિથ્યાત્વશલ્ય પરિહરું" બોલવું.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

બોલો અને યોગ્ય પ્રમાર્જનાઓ સાચવવા દરેક વિવેકી આત્માઃ યથાશક્તિ ઉપયોગવંત રહેવું જોઇએ.

આવશ્યકક્રિયામાં વારંવાર પડિલેહાતી મુહપત્તિની પાછ આ ઉત્તમ બોલોની સૂક્ષ્મવિચારણા-મનનાદિ દ્વારા આત્મિ વિચારોનું પડિલેહણ કરવાનો મુખ્ય આશય જ્ઞાની ભગવંતોઃ ગોઠવ્યો છે, માટે છતી શક્તિએ આવા ઉત્તમ આશયને ચરિ તાર્થ ન થવા દેનારી બેદરકારીને વર્જવા પ્રયત્નશીલ થવું વિવેકીની ફરજ છે.

પડિલેહણ

યતનાપ્રધાન સંયમ માર્ગે વિચારનાર મુમુક્ષુને હરઘ પોતાના ઉપયોગમાં આવનાર પદાર્થોની સુવ્યવસ્થા રાખી પોતાની બેદરકારીથી કોઇપણ જાતની જીવવિરાધના ન થવ અંગેની વિચારણા જ્ઞાની ભગવંતોના વચનાનુસાર કરવાન હોય છે. તેથી પ્રતિક્રમણની જેમ પડિલેહણની પણ અગત્ય સાધુજીવનમાં વધુ છે, માટે પડિલેહણ અંગે ટૂંકમાં શાસ્ત્રી પદ્ધતિ યથાશક્ય ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે.

પડિલેહણનો સામાન્ય અર્થ વસ્તુ-પદાર્થને જયણા પૂર્વ જોવા-પુંજવાનો થાય છે, તે કઈ રીતે કરવું તે અંગે નીચે મુજબ વ્યવસ્થા છે.

પ્રથમ તો વસ્ત્રને મજબુતપણે પકડી ત્રણ ભાગ (આદિ મધ્ય-અંત) બુદ્ધિથી કલ્પી દૃષ્ટિપડિલેહણ કરવું, ત્યારબા વસ્ત્રને ફેરવી બીજી બાજુ દૃષ્ટિપડિલેહણ કરી પફોડવા-ખંખે રવાની ક્રિયા કરવી, ત્રીજી વાર વસ્ત્રથી હાથ પર પ્રમાર્જન કરતા બોલો બોલવા.

૮ વિક્ષેપ—વસ્ત્રનું પડિલેહણ કરીને એક બાજુ ફેંકતા જવું, અગર કપડાનાં છેડાઓને અદ્ધર કરવા.

૯ વેદિકા—બે ઢીંચણ પર, બે ઢીંચણ નીચે કે પગના સાંધાઓ વચ્ચે હાથ રાખીને બે હાથ વચ્ચે ઢીંચણ રાખી કે એક ઢીંચણ ને બે હાથ વચ્ચે રાખી પડિલેહણ કવવું.

૧૦ પ્રશિથિલ—કપડું ઢીલું પકડવું.

૧૧ પ્રલંબ—કપડું લટકતું રાખવું.

૧૨ લોલ—જમીનને અડકતું કપડું રાખવું.

૧૩ એકામર્શ—વસ્ત્રને એક બાજુથી પકડી અદ્ધર કરી આખું કપડું હલાવી પડિલેહણ થઇ ગયાનું માનવું.

૧૪ અનેકરૂપ ધૂનન—અનેક કપડાં ભેગાં કરી એકી સાથે ખંખેરી પડિલેહણ થઇ ગયાનું માનવું.

૧૫ શંકિતગણના—અખોડા-પ્રમાર્જના કેટલા થયા તે યાદ ન રહેવાથી આગળીના વેઢેથી ગણત્રી કરવી.

૧૬ વિતથકરણ—પડિલેહણ કરતાં પરસ્પર વાતો કરવી, વિકથા કરવી, પચ્ચક્ખાણ આપવું, વાચના આપવી કે લેવી વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ કરવી.

ઉપર મુજબના દોષોને વિવેકબુદ્ધિપૂર્વક સમજી યથાશક્ય પ્રયત્ને વર્જવા ઉદ્યમવત થવું

પણ સ્વાધ્યાય નિરપેક્ષતા જેટલે અંશે હોય તેને દૂર કર.. આ સાપેક્ષ વચન છે.

આ જ વસ્તુ સાધુસામાચારી-વર્ણન પ્રસંગે શાસ્ત્રકારોએ વર્ણવી છે કે—દરેક સાધુ-સાધ્વીએ દીક્ષા લીધી ત્યારથી રોજ અઢી હજારનો સ્વાધ્યાય કરવો, જે ભણેલ ન હોય અગર શક્તિ ન હોય તેણે પણ પચીસ બાંધી નવકારવાલી ગણીને શાસ્ત્રાજ્ઞાને નભાવવી પણ ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંતોએ વર્ત્તમાન કાલ માટે નીચે મુજબની વ્યવસ્થા નક્કી કરી છે.

શિયાલામાં ૧૦૦૦ ગાથાનો સ્વાધ્યાય.

ઉનાળામાં ૫૦૦ ગાથાનો ,,

ચોમાસામાં ૭૦૦ ગાથાનો ,,

શક્તિસંપન્ન આત્માએ ઉપરની મર્યાદાને નભાવવા જરૂર ધ્યાન રાખવું જોઇએ.

છતી શક્તિએ જ્ઞાની ભગવતોની સ્વાધ્યાય સંબંધી મર્યાદાને ન સાચવનાર જ્ઞાનકુશીલમાં ખપે છે.

સ્વાધ્યાયના જ્ઞાની ભગવતોએ પાચ પ્રકાર વર્ણવ્યા છે.

વાચના—નવું ભણવું અગર ભણાવવું.

પૃચ્છના—વિનીતભાવે શાસ્ત્ર સંબંધી જિજ્ઞાસાની તૃપ્તિ કરવી.

પરાવર્ત્તના—ભણેલુ યાદ કરી જવું, અગર મનનપૂર્વક શાસ્ત્રવચનોનો પાઠ કરવો.

અનુપ્રેક્ષા—શાસ્ત્રવચનોનુ એકાગ્રપણે મનન કરવું.

આ મુદ્રાથી જાવંતિ ચેઇઆઈં, જાવંત કેવિ સાહુ અને જય વીયરાય. આ ત્રણ સૂત્રો બોલવાં.

વળી ચૈત્યવંદન કરતી વખતે મન, વચન અને કાયાનું પ્રણિધાન (એકાગ્રતા) ટકાવવું જરૂરી છે.

આ પ્રમાણે ચૈત્યવંદન ભાષ્યમા વર્ણવેલી દશ ત્રિકોમાંથી

૧ નિસીહી ત્રિક	૫ પદભૂમિ પ્રમાર્જન ત્રિક
૨ પ્રદક્ષિણા ,,	૬ વર્ણાદિ ,,
૩ પ્રણામ ,,	૭ મુદ્રા ,,
૪ દિશાવર્જન ,,	૮ પ્રણિધાન ,,

આઠ ત્રિકો સાધુઓને ચૈત્યવંદન વખતે સાચવવાનાં હોય છે.

વિધિની શુદ્ધિ જાળવવા ઉપયોગની જાગૃતિ ટકી રહે તે રીતે ઉપર મુજબની મર્યાદા સાચવી ચૈત્યવંદનથી રહસ્યપૂર્ણ ક્રિયા આરાધવા દરેક મુમુક્ષુએ પ્રયત્નશીલ રહેવું ઘટે.

ગોચરી—આહાર

ધર્મની સાધનાના અંગરૂપ શરીરના ટકાવ માટે શાસ્ત્રાનુસારી મર્યાદા મુજબ ગોચરીના [1]બેંતાલીસ દોષોનો યથાશક્ય ત્યાગપૂર્વક યથોચિત મેળવેલ આહારને રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ ન

૧. જેનું વર્ણન આ જ પુસ્તકના (પા. ૯૬ થી ૧૦૭) મા આવી ગયેલ છે

૪ આપાત-સંલોક—લોકોનો આવવા-જવાનો માર્ગ હોય અને દેખી શકાતું હોય.

આ ચારેમાંથી પ્રથમ ભાંગો શુદ્ધ છે, બાકીના ભાંગા અપવાદ પ્રસંગે ગુરુમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે યથાયોગ્ય રીતિએ લેવાય છે.

ઉપર જણાવેલ દશ ભેદોના એક સંયોગી દ્વિસંયોગી, ત્રિસંયોગી યાવત્ દશસંયોગી ભાંગાઓ શ્રી અનુયોગ દ્વાર દિસૂત્રોમાં જણાવેલ પદ્ધતિએ કરવાથી ૧૦૨૪ ભાગા થાય છે. જેમાં ૧૦૨૩ અશુદ્ધ અને છેલ્લો ભાંગો સર્વથા શુદ્ધ છે.

આ ઉપરથી એમ સમજવાની જરૂર નથી કે-અહોહો! આટલા બધા ભાગાની વિચારણા કેમ થાય? અને તેવી શુદ્ધ સ્થંડિલભૂમિ ક્યાં મળે? પણ જિનાજ્ઞાપ્રધાન સંયમની ક્રિયામાં જયણા-ઉપયોગની જાગૃતિ રહે, પરિણામમાં નિઃશૂકતા ન આવી તેટલા પૂરતું પણ આ બધું ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.

વળી સ્થંડિલ ભૂમિએ ગયા પછી કુદરતી હાજત ટાળતી વખતે સંયમોચિત મર્યાદા અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. તે આ પ્રમાણે—

વિવેકી સાધુએ શાસ્ત્રીય મર્યાદાનુસાર યથાશક્ય જયણા પૂર્વક સ્થંડિલ ભૂમિની તપાસ કરી, થોડાક ઇંટના ટુકડા-ઠેકાળાં કે કાકરા વિગેરે લેવા, જેના ઉપયોગથી પાણીનો વ્યય અલ્પ કરવો પડે, બાદ ઉત્તર કે પૂર્વદિશા, ગામ, સૂર્ય અને પવનને પીઠ કર્યા સિવાય કુદરતી હાજત ટાળવા "અણુજાણહ જસ્સુગ્ગહો" કહી બેસવું, જીવાકુલ મલની સંભાવનાએ છાયામાં

પ્રથમ તો વિહારમાં છએ કાયની વિરાધનાથી યોગ્ય રીતિએ જયણાપૂર્વક બચવાનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

પગ પૂંજવાની વિધિ—

સચિત્ત કે સજાતીય વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શવાળી ભૂમિમાંથી વિજાતીય ભૂમિએ જતી વખતે અને ગામમા પેસતી કે નિકળતી વખતે, સજાતીય–વિજાતીય શસ્રથી પૃથ્વીકાયની વિરાધના ન થવા પામે માટે પગની પ્રમાર્જના કરવી જોઇએ, તે પણ ગૃહસ્થના દેખતાં ન કરવી, ગૃહસ્થ જોતો હોય કે સાથે હોય તો ખબર ન પડે તેમ ધીમે ધીમે પાછા હઠી પગ પુંજવાનો ઉપયોગ રાખવો, અગર તો તેવા પ્રસંગે રજોહરણથી ન પુંજતા બીજા કોઈ વસ્રથી ગૃહસ્થનુ ધ્યાન ન પડે તેમ પ્રમાર્જી જયણા પૃવર્ક સંયમની મર્યાદા સાચવવી.

રસ્તો પૂછવાની વિધિ—

વિહાર પ્રસંગે સાધુએ પ્રથમથી જ દરેક જાતની માહિતી મેળવી લેવી જોઇએ, છતાં કદાચ તેવા કોઈ પ્રસંગે બે રસ્તા આવે, ત્યારે માર્ગની માહિતી બરાબર ધ્યાનમાં ન હોય તો બીજા કોઇને પૂછવુ, તે કઈ રીતે પૂછવુ તેની શાસ્રીય મર્યાદા આ પ્રમાણે છે—

જેને રસ્તો પૂછવો હોય તે ત્રણ જાતના હોય પુરુષ, સ્રી અને નપુસક. વળી તે એકેકના સ્થવિર, મધ્યમ અને તરુણ, એમ ત્રણ ભેદ થતા હોવાથી નવ ભેદ થાય. વળી તે નવ સાધર્મિક (જૈનધર્મી) અને અન્ય ધાર્મિક (જૈનેતર) એમ બે જાતના હોઈ રસ્તાની માહિતી પૂછવાલાયકના અઢાર ભેદો થાય છે.

બાકી આ ઉપરથી સાધુઓને તીર્થયાત્રાદિનું સર્વથા વિધાન નથી તેમ માનવાની જરૂર નથી.

વળી ઉપર બતાવેલ પાચ કારણોમાં તીર્થયાત્રાને ન ગણાવતાં તે તીર્થોને જોવાની ઉત્કટ ઇચ્છાને મુખ્યપણે જણાવી છે તેથી કેવલ દેશ-વિદેશ ફરવાની કુતુહલ વૃત્તિ કે નવું જાણવા જોવાની જિજ્ઞાસાથી કરતાં સ્વતંત્ર વિહારો શાસ્ત્રીય-મર્યાદાથી વિરુદ્ધ છે એમ જાણવું.

આ બધું શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રંથના આધારે લખ્યુ છે.

ઉપધિ-પ્રમાણ

સંયમની આરાધના કરનાર મુમુક્ષુ આત્માને છ કાયના જીવોની હિંસાથી સર્વથા અટકવારૂપના મહાવ્રતને ટકાવવા ઉપયોગી જયણાના પાલન સિવાય જરૂરી પ્રવૃત્તિઓમાં થતા કર્મબંધનથી અલિપ્ત ન રહી શકાય માટે દરેક પ્રવૃત્તિમા જયણાબુદ્ધિના યથાર્થ રક્ષણ માટે તે તે ઉપકરણો જ્ઞાની ભગવતોએ શાસ્ત્રીય મર્યાદા મુજબ રાખવા જરૂરી જણાવ્યા છે.

તે ઉપકરણ સંબંધી શાસ્ત્રીય આજ્ઞા ધ્યાનમાં રાખવાથી શરીર-સંહનનાદિ કે પરિસ્થિતિની વિષમતાએ આચરણની અવ્યવસ્થા થવા છતાં પરિણામોમા (સશૂકતા) આપેક્ષતા જળવાઇ રહે છે અને સાપેક્ષ બુદ્ધિએ કરાતી આરાધનામા શાસ્ત્રાજ્ઞાના બહુમાનની વ્યવસ્થિત જાળવણી રહેતી હોવાથી કર્મબંધનનું તારતમ્ય ઘણું રહેવા પામે છે, માટે અહીં ઉપકરણ સંબંધી ટૂંકો ખ્યાલ આપવામા આવે છે.

૧ રજસ્રાણુ—પાત્રાં બાંધતી વખતે રખાતું વસ્ત્ર.

૧ ગુચ્છક—પાત્રાં બાંધ્યા પછી ઉપર ચઢાવાતો ગુચ્છો.

૧ પાત્રસ્થાપન—પાત્રાં મૂકવાનુ આસન-નીચેનો ગુચ્છો.

૧૪

ઉપર મુજબના ઉપકરણોમાં સાત ઉપકરણ પાતરાનાં છે, સાત બીજા છે.

સાધ્વીઓએ આ ચૌદ ઉપકરણોમાં 'ચોલપટ્ટા'ને બદલે 'કમઢક' (પ્રાચીનકાલનુ પાત્રવિશેષ) જાણવું, તે ઉપરાંત નીચેના અગ્યાર ઉપકરણો વધારેના જાણવા.

૧ અવગ્રહાનંતક—ગુપ્ત પ્રદેશના રક્ષણ માટે નાવાકારે સચોટ લંગોટ જેવું પહેરાતું વસ્ર.

૧ પટ્ટ—અવગ્રહાનંતક ઉપર મલ્લના કચ્છની જેમ કેડ ઉપર પહેરાતું વસ્ર.

૧ અર્દ્ધોરુક—(પટ્ટની ઉપર આખા કેડ વિભાગને ઢાંકી અર્ધી સાથળ સુધી પહેરાતું વસ્ર.

૧ ચલણી—અર્દ્ધોરુકની ઉપર ઢીંચણ સુધી પહેરાતું વસ્ત્ર.

૧ અંતર્પરિધાનિકા—ચલણી ઉપર અર્ધી જંઘા સુધી શરીર સાથે સંલગ્ન રહે તેમ પહેરાતું વસ્ત્ર.

૧ બહિર્પરિધાનિકા—દોરો પરોવેલ ઘાઘરા જેવું પગ સુધી પહેરાતું વસ્ત્ર, જે હાલ 'સાડો' કહેવાય છે.

૧ કંચુક—સ્તનોના આચ્છાદન માટેનુ વગર સીવેલુ વસ્ત્ર.

ઔપગ્રહિક ઉપધિમાં નીચે મુજબની વસ્તુઓ છે.

૧ સંથારો
૧ ઉત્તરપટ્ટો
૧ રજોહરણની અંદરની નિષદ્યા (વસ્ત્ર)
૧ રજોહરણની બહારની નિષદ્યા (વસ્ત્ર)

૧ વર્ષાકલ્પ— (ચોમાસામાં કારણ પ્રસંગે સામાન્ય વરસાદની ફરફરની વિરાધના આદિથી બચવા વપરાતી કાંબલવિશેષ, ભરવાડોની ધાબળી અને વર્તમાન યુગના રેઇનકોટ જેવી વસ્તુ.)
૧ ડાંડો.

આ ઉપરાંત જરૂર પડયે જેનાથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આરાધના સંસ્કારોની પ્રોજ્વલ ખીલવણી થઇ શકે તેવા બધા સાધનોનો સમાવેશ ઔપગ્રહિક ઉપધિમાં થાય છે.

ઉપધિનું માન

પાતરાં—સામાન્યતઃ પાતરાનુ પ્રમાણ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ જાતનુ તે, જે પાતરાનો ઘેરાવો ત્રણ વેંત અને ચાર આંગલ હોય તે મધ્યમ, તેથી હીન તે જઘન્ય, વધારે તે ઉત્કૃષ્ટ. અથવા પોતાની ગોચરી-આહારના પ્રમાણને અનુકૂળ હોય. તથા પાતરુ ગોળ, સમચોરસ પડઘીવાલુ, અશુભ ચિહ્નોથી રહિત અને સારા વર્ણાદિવાળું હોવું જોઇએ

તેમજ જેમાથી વસ્તુ બહાર કાઢતા કે ધોતા હાથ ન ખરડાય તેટલા પહોળા મોઢાવાળા પાતરા હોવા જોઇએ, સાંકડા મુખવાળા પાતરામા જયણા પણ સાચવી શકાય નહિ માટે પહોળાં મ્હોવાળું પાતરુ હોવું જોઇએ.

હીનતા કે અધિકતાએ બીજાનુ પ્રમાણ વધારી કે ઘટાડી બત્રીસ આંગલનું માપ જાળવવું જોઇએ. તેની ઉપર (અભ્યંતર-બાહ્ય) હાથ પ્રમાણ પહોળી બે નિષધાઓ (વસ્ત્ર) ચઢાવી ત્રણ આંટા દેવા.

મુહપત્તિ—એક વેંત ને ચાર આંગલનું માપ દરેકને પોતપોતાના હાથથી માપીને જાળવવું, અથવા કાજો કાઢતી વખતે મુહપત્તિને તીરછી રીતે મોઢા આગલ કરી કંઠના પાછળના ભાગે ગાંઠ દઈ શકાઈ તેટલી મુહપત્તિ જાણવી.

ચોલપટ્ટો—સ્થવીરોને માટે પાતળો અને યુવાનોને માટે જાડો જાણવો. સ્થવિરોના ચોલપટ્ટાને બમણો કર્યાથી અને યુવાનોના ચોલપટ્ટાને ચારગણો કર્યાથી હાથ પ્રમાણ સમચોરસ થાય તેટલુ માપ જાણવું.

સંથારો-ઉત્તરપટ્ટો—અઢી હાથ લાંબા અને એક હાથ ને ચાર આગલ પહોળા જાણવા.

ડાંડો—પોતાના શરીરની ઊંચાઇ પ્રમાણે એટલે કે કાન કે નાસિકાના છેડા સુધીનો હોવો જોઇએ.

ઉપર પ્રમાણે ઉપધિસંબંધી માહિતીને જાણી-સમજી યથોચિત વિવેકબુદ્ધિના ઉપયોગપૂર્વક શક્ય હોય તેટલી બીનજરૂરિયાતી ચીજોનો ત્યાગ કરી બેદરકારીથી લાગતા અસંયમાદિ દોષોના પરિહાર માટે ઉદ્યત થવું ઘટે.

૨. હંમેશાં મોટાની સેવા-ચાકરી કરવી.

૩ છતી શક્તિએ હંમેશાં દિવસમાં એક ગાથા અથવા છેવટે એક પદ પણ નવું ભણવું

૪ પડિક્કમણું ઠાયા પછી "इच्छमो अणुसट्ठि" સુધી અર્થાત્ ૭ આવશ્યક પૂરાં થતાં સુધી તેમજ આહાર કરતાં કે ઉપધિનું પડિલેહણ કરતાં અને માર્ગે ચાલતાં બોલવું નહિ.

૫ બિમારી અને વિહાર વિગેરે કારણ વિના હંમેશાં ઓછામાં ઓછું તિવિહાર બિયાસણું કરવું.

૬ મોટા કારણ સિવાય દિવસે સૂવું નહિં કે રાત્રે પહેલી પોરસીમાં અર્થાત્ સંથારાપોરસી ભણાવ્યા વિના સૂવું નહિં

૭ ચોમાસીનો છટ્ઠ તથા સંવચ્છરીનો અટ્ઠમ મોટા કારણ વિના મૂકવો નહિ.

૮ ક્રિયા સંબધી અનુષ્ઠાન-વિધિ કરવાનો વિશેષે કરીને ખપ કરવો અર્થાત્ ક્રિયારુચિ થઇને ક્રિયા કરવામા તત્પર રહેવું.

૯ પડિલેહણ કર્યા વિનાનું વસ્ત્ર-કાંબલ ન વાપરવું.

૧૦ નીખારેલું (ખેળવાલું, ચમકવાલુ કે રંગેલુ વસ્ત્ર હોય તો તેનો રંગ પરાવર્ત્તન કરીને વાપરવું અર્થાત્ પાણીમાં નાખીને રંગ-ચમક-ભભકો ઓછો કરી નાખીને વાપરવું.

૧૧ ગૃહસ્થો પાસેથી પાછા આપવાની શરતે ઉછીના વસ્ત્ર કે કામળ બિલકુલ લેવા નહિ.

૬. ગીતાર્થની સેવા અર્થે એક શિષ્ય પાસે રહે.

૭. સાધુ સમસ્તે સંધ્યાએ કે અસૂરે સવારે ન નીસરવું.

ઉપર મુજબના ચારે પટ્ટકોમાંથી તારવી કાઢેલ ઉપયોગી મર્યાદાસૂત્રો વિવેકીએ અવશ્ય યથાશક્તિ ધ્યાનમા રાખી જીવનને સંયમની પરિણિતિની રમણતાવાળું બનાવવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઇએ.

શું કરવાથી પ્રાયશ્ચિત આવે ?

વીતરાગ પરમાત્માના શાસનમા આરાધના કરનારાઓને સતત ઉપયોગપૂર્વક જાળવી રાખવા જેવા આરાધકભાવે ટકાવી રાખવા માટે જ્ઞાનાદિસાધક પ્રવૃત્તિમા અનાભાગોદિ કારણે થઈ જતા અસદ્વર્ત્તનોમાંથી પાછા હઠવાની જાગૃતિ પ્રધાનપણે જરૂરી વર્ણવી છે.

તે અંગે સાધુજીવનમા જે જે પ્રવૃત્તિઓ અસદ્વર્ત્તનરૂપે જ્ઞાની ભગવંતોએ શાસ્ત્રોમાં વિસ્તારથી જણાવી છે, તેમાની કેટલીક મુમુક્ષુ આત્માને સાવધાની કેળવવા ઉપયોગી થઈ પડે તે શુભ આશયથી જણાવાય છે.

અસદ્વર્ત્તનોની યાદી

૧ રોજ ત્રિકાલ ચૈત્યવંદન (દહેરાસર–દર્શનાદિ) ન કરે તો.

૨ અવિધિથી ચૈત્યવદન કરે તો.

૩ પોતાની શોભા-પૂજા માટે ફલ–ફૂલ બીજાદિની વિરાધના કરે તો.

૪૬ મર્મભેદી, પરુષ, કર્કશ, અનિષ્ટ નિષ્ઠુર વચનો બોલે તો.

૪૭ કચકચાટ, લડાઈ, ઝઘડો, ટંટો કરે તો અસભ્ય ભાષા કે અપશબ્દો બોલે તો.

૪૮ વડીલોની અવહેલના કરે તો.

૪૯ ગચ્છ, સંઘ કે માંડલીની મર્યાદાનુ ઉલ્લંઘન કરે તો.

૫૦ અયોગ્યને સૂત્રાર્થ ભણાવે કે અવિધિથી સારણા-વારણાદિ કરે તો.

૫૧ બેસતા કે ઊભા થતાં સંડાસા (સાંધા)ઓનુ પ્રમાર્જન ન કરે તો.

૫૨ કોઇપણ ચીજને લેતા-મૂકતાં પૂંજવા-પ્રમાર્જવાનો ઉપયોગ ન રાખે તો. જેમ તેમ લે-મૂકે તો.

૫૩ સંયમની સાધનાને અનુકૂલ ઉપધિ જરૂર કરતાં વધારે રાખે તો.

૫૪ ઓઘાને ખભા પર કુહાડાની જેમ રાખે તો.

૫૫ કપડાં, ઓઘો કે દાંડાનો અવિધિથી ઉપયોગ કરે તો.

૫૬ અંગોપાંગ દબાવવા-આદિ શરીરશુશ્રુષા કરાવે તો.

૫૭ બેકાળજીથી કંઈપણ સંયમોપકરણ ખોવાઇ જાય તો.

૫૮ જાણ્યે-અજાણ્યે વિજળી વરસાદનો સંઘટ્ટો થાય તો.

૫૯ સ્ત્રીનો પરંપરાએ પણ સંઘટ્ટો થાય તો.

૬૦ અકલ્પ્ય વસ્તુન ગ્રહણ કરે તો.

૭૬ ગ્લાનનાં કહેતાની સાથે જ તેનુ કામ ન કરે તો.

૭૭ ગોચરીના બેતાલીસ દોષોની યથાશક્ય જયણા ન રાખે તો.

૭૮ *છ કારણ સિવાય ગોચરી વાપરે તો.

૭૯ વાપરતી વખતે સારી–ખરાબ ચીજની કે તેના આપનારની પ્રશંસા–નિંદા કરે તો.

૮૦ રસલોલુપતાથી પદાર્થને વધુ સ્વાદિષ્ટ બનાવી વાપરે તો.

૮૧ છતી શક્તિએ આઠમ, ચૌદશ કે જ્ઞાનપાંચમે ઉપવાસ, ચોમાસીનો છઠ્ઠ કે સંવચ્છરીનો અઠ્ઠમ ન કરે તો.

૮૨ સંયમના ઉપકરણો વ્યવસ્થિત સંભાળપૂર્વક ન રાખે તો.

૮૩ પાત્રા બાધતા ઝોળીની ગાઠ ન છોડે તો.

૮૪ ગોચરી વાપર્યા પછી માડલીનો કાજો ન લે તો.

૮૫ સાંજના પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી વિધિપૂર્વક ઉપયોગ સાથે સ્વાધ્યાય (પહેલો પહોર પૂરો ન થાય ત્યા સુધી) ન કરે તો.

૮૬ પ્રથમ પોરસી પૂરી થયા વિના સંથારો પાથરે તો.

૮૭ સંથારો પાથર્યા વિના સૂઈ જાય તો

૮૮ વગર પડિલેહેલી જગ્યાએ સંથારો કરે તો.

૮૯ અવિધિથી સંથારો કરે તો.

૯૦ ઉત્તરપટ્ટો ન પાથરે તો.

૯૧ બેવડો ઉત્તરપટ્ટો પાથરે તો.

---

* આ કારણો આ જ પુસ્તના પા ૧૦૮ ઉપર વર્ણવેલા છે.

સંયમોપયોગી અંતર્નિરીક્ષણ માટે જરૂરી કાર્યવ્યવસ્થા પત્રક

સયમી આત્માની દરેક પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનીઓની આજ્ઞા પ્રમાણેની હોય છે, પણ તેમાં સફળતાપૂર્વક પ્રયત્નની ભૂમિકા માટે આપણી શક્તિઓ મન–વચન–કાયા દ્વારા કઈ બાજુ વહે છે! તેની સાચી જાણકારી માટે નીચે નાના પ્રમાણમાં રૂપરેખા આપી છે.

આ મુજબ વિવેકી આરાધકને ગુરુગમથી કરવાથી મનોબળ, વાણી, સંયમ અને શારીરિક સફલ પ્રવૃત્તિઓ આપોઆપ વિકસે છે.

સવારે કેટલા વાગે ઉઠ્યા ?
કેટલો જાપ કર્યો ?
કેટલા શ્લોક વાંચ્યા ?
કેટલા શ્લોક કંઠસ્થ કર્યા ?
કેટલો વખત જ્ઞાનગોષ્ઠી કરી ?
કેટલો વખત મૌન રહ્યા ?
કેટલો વખત વિકારીભાવ ઉપજ્યા ?
બીજાનું કામ પરમાર્થ વૃત્તિથી કર્યું કે નહિ ?
કેટલીવાર અસત્ય બોલ્યા ?
કેટલીવાર માયા પ્રયોગ ?

કેટલીવાર ક્રોધ થયો ?
કેટલીવાર ચીડાણા ?
કેટલો સમય ફોગટ ગુમાવ્યો ?
શાસ્ત્રોનુ વાચન–શ્રવણ કર્યું ?
આજે ખાસ રીતે કયા ગુણની કેળવણી કરી ?
આજે કયા દોષને ટાળવાનો પ્રયત્ન કર્યો ?
આજે કઈ કુટેવને તજવા અક્રિયતા થઈ ?
આજે કુટેવને વર્જવાના પ્રયત્નમા સફળ કે નિષ્ફળ?

૪ કેટલા શ્લોકનું વાંચન કર્યું ?

શાસ્ત્રના વાંચનથી આત્મા તત્ત્વનો જ્ઞાતા બને છે. લાંબા વાંચનથી બહુશ્રુત થવાય છે.

અતિશય જ્ઞાનીઓના વિરહમાં શાસ્ત્ર વાંચન એ જ આત્મોદ્ધારનો પરમ માર્ગ છે.

શાસ્ત્રનું વાંચન પંક્તિઓ લગાવવા પુરતું જ ન રહેવું જોઇએ. પણ જીવનમાં વણી લેવું જોઇએ.

રોજ ૫૦૦ શ્લોક પ્રમાણ જરૂર વાંચવું.

૫ કેટલા શ્લોક કંઠસ્થ કર્યા ?

શાસ્ત્રના શ્લોક યા ગાથા કે ગદ્ય કંઠાગ્ર રાખવાથી વૈરાગ્ય શુદ્ધ થાય છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થાય છે, છ મહિને પણ એક ગાથા થાય તો પણ ગોખવાનું જારી રાખવું

રોજ ૧ કલાક તો ગોખવું.

બપ્પભટ્ટસૂરિ રોજ ૭૦૦ શ્લોક ગોખતા હતા.

૬ કેટલો વખત સત્સંગ કર્યો ?

સત્સંગનો પ્રભાવ અચિંત્ય છે. જ્ઞાની, ધ્યાની, ત્યાગી કે યોગી એવા ગુણીજનનો સમાગમ મહાન લાભ આપે છે. પુણ્યવાનોને જ તેનો સમાગમ થાય છે. સંગ થયા પછી પણ તેનો લાભ થોડા જ આત્માઓ લઇ શકે છે. સત્સંગની એક ક્ષણ પાપી આત્માને ઉદ્ધારનારી થાય છે. તેમની સેવા, વચન ઉપદેશનું શ્રવણ કષાયથી સળગતાને શાંત કરે છે. તેવા સત્સંગનો સાક્ષાત્ લાભ ન મળે ત્યારે તેમના પુસ્તકોનું વાચન મનન પણ લાભદાયી છે.

૧૦ પચ્ચકખાણ શું કર્યું ?

તપ એ નિર્જરાનું પરમ અંગ છે. સશક્ત સાધુએ ઓછામાં ઓછું એકાસણું કરવું જોઇએ. એકાસણું કરવાથી સ્વાધ્યાયનો ટાઇમ બહુ મળે છે. આત્માનો સ્વભાવ અણાહારી છે, એ વાતનું સ્મરણ એકાસણા સિવાય સાનુબંધ ન ટકે.

૧૧ કેટલી વાર અસત્ય બોલાયું ?

સત્ય જગતમાં વિજયવંત છે. સત્યવાદીને કોઇ ચિંતા હોતી નથી. તેનું મન હંમેશા શાંત અને પવિત્ર રહે છે. તેને બધા પૂજ્ય તરીકે જુવે છે.

બાર વરસ સતત સત્ય બોલવાથી વાગ્લબ્ધિ અને વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી અને હાસ્યથી અસત્ય બોલી જવાય છે. માટે તેનાથી સદા દૂર ને દૂર રહેવું. મહારાજા કુમારપાળ ભૂલથી અસત્ય બોલવાનુ પ્રાયશ્ચિત આયંબિલ કરતા હતા.

૧૧ કેટલી વાર ગુસ્સે થવાયું ?

શાંતિનો શત્રુ ગુસ્સો છે. હૃદયમાં રાખેલી કામના પૂર્ણ ન થાય ત્યારે ગુસ્સો આવે છે.

ક્ષમા, પ્રેમ, અહિંસા અને લઘુતાથી ગુસ્સો નાશ પામે છે

ક્ષમાદિ ગુણો ઉશ્કેરાએલા જ્ઞાનતંતુઓને શાંત કરે છે.

ગુસ્સો હોય ત્યાં સુધી કાંઇ પણ ખાવું પીવું નહિ.

પરમેષ્ઠિનો જાપ કરવાથી ગુસ્સો શમી જાય છે.

પછી ગામ બહાર સ્થંડિલ (નિર્જીવ એકાંત ભૂમિએ) શૌચાર્થ જઈ આવી ત્રીજા પહોરના અંતે વસ્ત્ર-પાત્રાદિને વ્યવસ્થિત મુકવા.

પછી ચોથા પહોરે સ્વાધ્યાય કરી વસ્ત્ર-પાત્રાદિની પ્રતિલેખના, ગુરુવંદન, પચ્ચક્ખાણ કરીને રાત્રિના લઘુશંકાદિ અર્થે જવું પડે તેની જગ્યા જોઇ પ્રતિક્રમણ કરવું.

ત્યારબાદ ગુરુની ઉપાસના કરી રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે સ્વાધ્યાય કરીને સંથારાપોરિસી ભણાવી શયન કરવું. આ ઉપરાંત સાધુજીવનના મુખ્ય કર્તવ્યો નીચે મુજબ છે.

(૧) સાધુ જીવનમાં બધું જ ગુરુને પૂછીને કરવાનુ હોય છે.

(૨) બિમાર મુનિની સેવા પર ખાસ લક્ષ આપવાનુ હોય છે.

(૩) આચાર્યાદિની સેવા તથા ગુર્વાદિકનો વિનય ભક્તિ આદિ અત્યંત જરૂરી છે.

(૪) દરેકે દરેક સ્ખલનાઓનુ ગુરુ આગળ બાળભાવે પ્રકાશનપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું.

(૫) શક્યતાએ વિગઇઓનો ત્યાગ કરવો.

(૬) પર્વ તિથિએ વિશેષ તપ કરવો.

(૭) વર્ષમાં ત્રણ યા બે વાર કેશનો હાથેથી લોચ કરવો.

(૮) શેષકાળમાં ગામોગામ વિહારની મર્યાદા જાળવવી.

(૯) સૂત્ર-અર્થનું ખુબ ખુબ પારાયણ-મનન વિગેરે કરતા રહેવું

(૧૦) મનને આંતર ભાવમાંથી બાહ્યભાવમા લઈ જાય

૮ ગુરુ મહારાજ આવે ત્યારે "મત્થએણ વંદામિ" કહેતાં જ ઉભા થવું જોઈએ.

૯ પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ ગુરુઆજ્ઞા થયા પછી કદી પણ ન કરવો.

"બહુવેલ સંદિસાઉ" આ આદેશના મર્મને સમજવાની જરૂર છે.

૧૦ કોઈપણ ચીજ મંગાવવી હોય કે કંઇપણ કામ કરવું હોય તો ગુરુ મહારાજને પૂછવું જોઇએ.

૧૧ બંને ટંકનુ પ્રતિક્રમણ મર્યાદાપૂર્વક શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે મનની એકાગ્રતાપૂર્વક કરવું જોઈએ.

૧૨ મુહપત્તિનો ઉપયોગ બરાબર જાળવવો.

૧૩ શ્રાવકો-ગૃહસ્થોને 'આવો જાઓ' 'બેસો' 'આ કરો-તે કરો" એમ કહેવાય નહિં.

૧૪ રસ્તામાં ચાલતાં આડું અવળું જોવું નહિ, વાતો કરવી નહિં, ભણવું, ગોખવું કે આવૃત્તિ પુનરાવર્તનાદિ પણ ન કરવું.

૧૫ ઈર્યાસમિતિનો ઉપયોગ બરાબર જાળવવો.

૧૬ કોઈની પણ નિંદા સાંભળવી કે બોલવી નહિં.

૧૭ સ્ત્રીને જાણી-જોઇને આંખથી ધારી જોવી નહિં.

૧૮ વાપરતાં પહેલાં પાતરામાં અને પડિલેહણ વખતે વસ્ત્રાદિમાં બરાબર દૃષ્ટિ પડિલેહણ કરવું જોઇએ

૩૦ ક્રિયાઓમા લોચ્ચા કે અવિધિ કરવાથી વિરાધનાનું ભયંકર પાપ બંધાય છે.

૩૧ સવારે રાઈપ્રતિ૦ સૂર્યોદયથી બે ઘડી પહેલાંની મર્યાદાએ કરવું-પણ ચાર વાગ્યે ઉઠી તો જવું, અને ચાર લોગસ્સનો કાઉ૦ કરી ચૈત્યવંદન અને ભરહેસરની સજ્ઝાય સુધી કરી મંદસ્વરે સ્વાધ્યાય અથવા વિવિધ કાઉસ્સગ્ગ કરવા.

૩૨ સવારે ચાર વાગ્યા પછી સંથારામાં પડી રહેવું સાધુને શોભે નહિં.

૩૩ સંયમના ઉપકરણો, ભણવાના પુસ્તકો આદિ સાચવીને વ્યવસ્થિત રાખવાં જોઇએ.

૩૪ સારાં કપડાં કે સારુ વાપરવાનુ મળે તેવો વિચાર પણ ન આવવા દેવો. સંયમોપયોગી શુદ્ધ યથા સમયે જેવા મળે તેવા વસ્ત્ર આહારથી ચલાવી લેવાની વૃત્તિ કેળવવી.

૩૫ વાપરવું એ સંયમી માટે વેઠરૂપ છે, શરીરને નભાવવા માટે ન છૂટકે કરવાની તે ક્રિયા છે, માટે તેમાં બેઘડીથી ઉપરાત સમય ન થવા દેવો જોઇએ.

૩૬ આયંબિલનો તપ સાધુ માટે અમૃતરૂપ છે. વિગઇવાળો આહાર ઝેરરૂપ છે. આ વાત ધ્યાનમાં રાખી વગર કારણે મિષ્ટ પદાર્થો કે વિગઇઓનો વધુ પડતો પરિભોગ સાધુએ ન કરવો જોઇએ.

૩૭ સંયમના સઘળા ઉપકરણો અને પુસ્તકો વિગેરેનું સવાર-સાંજ જયણાપૂર્વક પડિલેહણ કરવું જોઇએ. સાધુને કોઇપણ ચીજ પડિલેહણ કર્યા વિનાની વપરાશ જ નહિ.

સંયમની સાધનારૂપ પગદંડીઓ

૧ ગુરુઆજ્ઞા એ સંયમસાધનાનો મુખ્ય પ્રાણ છે, તે વિના કદી પણ આત્મકલ્યાણના પંથે પ્રયાણ શક્ય નથી જ!

૨ ગુરુના ચરણોમાં આત્મસમર્પણ સંયમ સાધનાનું મુખ્ય અંગ છે.

૩ ગુરુમહારાજનો ઉપકાર રોજ સ્મરણ કરવો જોઈએ- કે મને ભવસમુદ્રમા પડતો કેવો બચાવ્યો? અને બચાવવા હજી પણ નિષ્કારણ કરુણા વરસાવી રહ્યા છે.

૪ ગુરુમહારાજ કાંઈ પણ કહે-આજ્ઞા કરે, ભૂલ થતા તે સંબંધી ઠપકો આપે કે કદાચ કઠોર સ્વરે તર્જનાદિ પણ કરે, પણ આ બધું મારા આત્માના એકાંત હિતઅર્થે છે. મારા ભાવરોગને હઠાવવા તેની તીવ્રતા આદિની અપેક્ષાએ મૃદુ-મધ્ય-તીવ્ર-કે કડવા ઔષધોના વિવિધ પ્રયોગોની પ્રક્રિયા પૂ૦ ગુરુદેવ અપનાવી રહ્યા છે. આ જાતની શુભ વિચારણાના વિવેકબળે ટકાવવી જરૂરી છે.

૫ પૂજ્ય અને ઉપકારી ગુરુદેવ કે વડિલની સામે કદી પણ જેમ તેમ અસભ્ય ન બોલાય આ માટે પૂરતુ ધ્યાન રાખવું.

૬ શરીરને જેટલુ ઈચ્છાપૂર્વક કષ્ટ આપીએ તેટલી વધુ પાપોની નિર્જરા થાય છે.

૭ પાચ મહાવ્રતોનુ પાલન પોતાના વ્હાલા પ્રાણોની જેમ કરવું જોઈએ

૨૧ ગમે તેવી પણ કોઇની ખરાબ વાત સાંભળવી નહિ, કદાચ સંભળાઈ જાય તો પેટમાં જ રાખવી.

૨૨ કોઇની પણ નિંદા કરવી નહિ, તેમજ સાંભળવી પણ નહિ.

૨૩ સ્વભાવ શાંત રાખવો.

૨૪ "સંસાર દુઃખની ખાણ છે, અને સંયમ સુખની ખાણ છે" આ વાત બરાબર યાદ રાખવી.

૨૫ કોઇ પણ વાતનો કદાગ્રહ ન રાખવો.

૨૬ હંમેશાં સામા માણસના દૃષ્ટિબિંદુને સમજવા પ્રયત્ન કરવો.

૨૭ કોઇ પણ વાતમા 'જ'કારનો પ્રયોગ ન કરવો.

૨૮ ગુરુ મહારાજ વાતમાં હોય કે કામમા હોય ત્યારે કંઇ પૃછવું નહિ.

૨૯ ગુરુ મહારાજની અનુકૂળતાઓ સાચવવી એજ સંયમ શુદ્ધિ માટે જરૂરી ગુરુ વિનયની પ્રાથમિક ભૂમિકા છે.

૩૧ ઓછી ચીજોથી ચલાવતા શીખવું જોઇએ. જરૂરીયાતો ઘટાડવી એ સાધુતાની સફલતા છે.

૩૨ મરણ ક્યારે! તેનું કંઈ ધોરણ નથી, માટે શુભ વિચારોને અમલી બનાવવામાં પ્રમાદી ન રહેવું

૩૩ આપણી પ્રશંસા-વખાણ સાંભળી ફુલાઇ ન જવું. તેમજ નિંદા સાંભળી ક્રોધ ન કરવો.

૩૪ 'આત્મામા અનંત શક્તિ છે' એ વિચારીને તેને

૬૦ સાધુની ભાષા મીઠી-મધુર ન્યાયોપેત નિરવદ્ય અને પ્રભુની આજ્ઞાનુસારી હોવી જોઇએ.

૬૧ ગુરુમહારાજનો ઠપકો મિષ્ટાન્ન કરતા પણ વધારે મીઠો લાગવો જોઇએ.

૬૨ સારૂ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર પ્રાયઃ રોગી બનતો નથી.

૬૩ બ્રહ્મચર્ય ભંગથી બાકીના ચાર મહાવ્રતોનો પણ ભંગ થઈ જાય છે.

૬૪ સાધુને શરીર કરતાં આત્માની ચિંતા વધારે હોય અને આલોક કરતાં પરલોકની ચિંતા વધુ હોય છે.

૬૫ સાધુ-સાધુ વચ્ચે ખટપટો કરાવે કે નારદવિદ્યા કરી પોતાને હોંશિયાર માને તે સાધુ ન કહેવાય.

૬૬ દરેક ધર્મક્રિયાઓ કરતા ભગવાનને યાદ કરવા જોઇએ કે—અહો નિષ્કારણ કરુણાલુ પરમાત્માએ ભવોદધિ-તારક ક્રિયાઓ કેવી સરસ નિર્દેશી છે ?

૬૭ સવારમાં રોજ ઉઠતાં જ વિચારણા કરવી ઘટે કે—"હું સાધુ છું ! મારે પાચ મહાવ્રતો પાળવાનાં છે ! મારૂ કર્તવ્ય હું શું નથી કરતો ? મ્હેં કેટલી સંયમની સાધનામાં પ્રગતિ કરી ? તપમા શક્તિ ગોપવું છું કે કેમ ?" આદિ.

૬૮ ગુરુમહારાજની ઈચ્છાને અનુકુલ રહેવું તે સંયમીનુ પ્રધાનકર્તવ્ય છે.

૬૯ ગુરુમહારાજની કોઇપણ આજ્ઞાને આત્મહિતકર માની હૃદયના ઉલ્લાસથી અમલી બનાવવા પ્રયત્ન કરવો.

સાધુની અવશ્ય કરણી

(જુના ગ્રંથના આધારે પંદર બોલ)

૧ પડિક્કમણું ન કરે તો ઉઠામણું.

૨ બેઠાં પડિક્કમણું કરે તો ઉપવાસ.

૩ કાળવેળાએ પડિક્કમણું ન કરે તો ચોથભક્ત.

૪ સંથારા ઉપર પડિક્કમણું કરે તો ઉપવાસ.

૫ માંડલે પડિક્કમણું ન કરે તો ઉઠામણું.

૬ કુશીલીયાને પડિક્કમે તો ઉપવાસ.

૭ સંઘને ખમાવ્યા વિના પડિક્કમે તો ઉઠામણું.

૮ પોરસી ભણાવ્યા વિના સૂએ તો ઉપવાસ.

૯ દિવસે સૂએ તો ઉપવાસ.

૧૦ વસ્તિ અણુપવેએ આદેશ માંગ્યા વિના સ્વાધ્યાય કરે તો ચોથભક્ત.

૧૧ અવિધિએ પડિલેહણ કરે તો ઉપવાસ.

૧૨ નિત્ય પડિલેહણ ન કરે તો ઉપવાસ.

૧૩ અણુપડિલેહ્યા વસ્ત્ર વાપરે તો ઉપવાસ.

૧૪ કાજા અણુઉદ્ધર્યા પડિક્કમણું કરે તો ઉઠામણું.

૧૫ ઇરિયાવહી આવ્યે છતે પડિક્કમ્યા વિના બેસે તો ચોથભક્ત.

ઉપરના ૧૫ બોલ શ્રી મહાનિશીસૂત્રમાં કહ્યા છે.

તા. ક. ઉઠામણું શબ્દની પ્રાયશ્ચિતના ગ્રંથોમાં પરિભાષા પ્રાયઃ નથી, સમજવા ખાતર મળેલું વૃદ્ધ પુરુષોએ નિર્દેશેલ માંડલી બહાર કરવાની મર્યાદાને જણાવનાર "ઉત્થાપન શબ્દનું રૂપાંતર રુપ આ શબ્દ દેખાય છે. વિશેષ જ્ઞાની ગુરુભગવંતો [illegible]

અવ્યક્ત પણે બોલવા અને સૂત્રો બોલતી વખતે મુહપત્તિનો ઉપયોગ બરાબર જાળવવો ખમાસમણાની ૧૭ પ્રમાર્જના વાદણાના ૨૫ આવશ્યક જાળવવા ઉપયોગ રાખવો.

* પદ્ય રૂપ સૂત્રો તેને ગાથા આદિ છંદની પદ્ધતિથી બોલવાં અને ગદ્યરૂપ સૂત્રો સંહિતાની પદ્ધતિથી બોલવાં.

* ઓઘો ચરવળાની જેમ છેડા ભાગથી ન પકડવો અર્થાત્ દોરીના ઉપરના ભાગે ન પકડવો, પણ વચલી દોરી અને નીચલી દોરીના વચ્ચે પકડવો અને મુહપત્તિ અંગુઠાની આગળના ભાગે ઓઘા સાથે પકડવી.

* પ્રતિ૦ માં આવતા દરેક આદેશ માગવા ઉપયોગ રાખવો.

* તે-તે બોલાતા સૂત્રો યથાશક્ય ઉપયોગની જાગૃતિ સાથે શુદ્ધ ઉચ્ચાર સહિતાની જાળવણી મુદ્રાની મર્યાદા આદિ સાથે બોલવાં.

* પ્રતિ૦માં સંપૂર્ણ મૌન જાળવવું, તેમાં પણ છ આવશ્યકમાં તો ખાસ.

* પ્રતિ૦મા સ્થાપનાચાર્યની વિનય મર્યાદા બરાબર જાળવવી. સ્થાપનાચાર્ય હાલી ન જાય કે કોઇની આડ ન પડે તેનો પૂર્ણ ઉપયોગ રાખવો. છ આવશ્યકમાં વિશેષ કરીને ધ્યાન રાખવુ. સહસા કદાચ થઈ જાય તો ઇરિયા૦ પડિક્કમવા.

* રાઇ પ્રતિ૦માં મંદ સ્વરે અત્યંત ધીમા શાંત સ્વરે સૂત્રો બોલવા.

* સકલતીર્થ કે તપચિંતવણી કાઉ૦ વખતે મેડા ઝાંખ રીગુ અજવાળું થાય તેનુ ધ્યાન રાખવું

* વસ્ત્રોની પડિલેહણામાં વસ્ત્ર નીચે જમીનને ન અડે આપણા શરીરને ન અડે તે રીતે ઉભડક પગે બેસી અદ્ધર પડિલેહવું.

પડિલેહણ કરાતા વસ્ત્રાદિના ત્રણ ભાગ કરી ચક્ષુથી પડિલેહી (એક બાજુ) ફરી બીજી બાજુ પણ તે જ રીતે ત્રણ ભાગ કરી દૃષ્ટિપડિલેહણ કરી " સૂત્ર " પહેલી બાજુ-દૃષ્ટિ પડિલેહણ.

પછી " અર્થ તત્વ કરી સદ્દહુ " બીજી બાજુ દૃષ્ટિ પડિ૦ કરીને બોલવું તેમજ પ્રથમ પ્રસ્ફોટક કરવો. પછી બીજો પ્રસ્ફોટક જમણા હાથ ઉપર કરતા " સમ્યકત્વ મોહનીય. " બોલવું ડાબા હાથ ઉપર પ્રસ્ફોટક કરતાં " કામરાગ૦ " બોલવું. પછી વસ્ત્ર અર્ધા ભાગે વાળી ભેગું કરી ડાબા હાથ ઉપર પ્રમાર્જતા " સુદેવ૦ " આદિ મનદંડ૦ સુધી બોલ બોલવા.

* પડિલેહણ ક્રમ-

૧ કાંબલ. ૨ કાંબલનો કપડો. ૩ ઓઢવાનો કપડો. ૪ સંથારીયુ. ૫ ઉત્તરપટ્ટો. પછી યથાયોગ્ય બાકીની ઉપધિ (સંયમ સાધક હોય તે) પછી સંયમને ઉપગ્રહ કરનાર અન્ય ઉપકરણોની પ્રતિલેખના-છેલ્લે દાંડાનુ પડિ કરી કાજો લેવો.

* દરેક આદેશ ઇચ્છાકારેણ૦ થી ઉચ્ચસ્વરે આજ્ઞા માગવાના ભાવપૂર્વક માગવો.

* આદેશ મળ્યા પછી-ઇચ્છં કહેવુ.

પડિલેહણમા કરાતી ઇરિયાવહી વિગેરે બધા વ્યક્ત સ્વરે જ બોલવા.

* કાજો લીધા પછી સૂપડીમાં ભેગો કરી તપાસી પરઠવી જ્યાં કાજો ભેગો કર્યો હોય તે સ્થાને ઊભા રહી ઈરિયા૦ પડિક્કમ્યા પછી સૂપડી-દંડાસણ યથાસ્થાને મૂકવાં.

* સાંજના પડિ૦ માં કાજો વોસિરાવી ઈરિયા૦ પડિક્કમી પાણી ગાળવા માટે ઘડો-ગરણું કાચલી આદિ એકત્રિત કરી ઈરિયા૦ પડિક્કમી પડિલેહી પાણી ગાળવુ

* છ ઘડી દિન ચઢયે "બહુપડિપુણ્ણા પોરસી" ભણાવતી વખતે બધાં પાતરાં, દોરા, તરપણી, લુણા, ગળણું વિગેરે ભેગું કરી પછી ઈરિયાવહિ પડિક્કમવા.

ઝોલી વગેરેની ગાંઠ-દોરાની આંટી ખોલવી વિગેરે બધુ પ્રથમ કરી લેવું.

પછી નીચેના ક્રમ પ્રમાણે પડિલેહણ કરવું:—

૧ ઉપરનો ગુચ્છક (કાણાવાળો) ૨ ચરવળી (પાય કેસરીયા) ૩ ઝોલી ૪ પલ્લા ૫ રજસ્ત્રાણ ૬ પાત્ર સ્થાપનક (નીચેનો કરવો) ૭ પાતરા.

પાત્રાનુ પડિલેહણ આ રીતે

પ્રથમ પાતરાંની ઉપરની ફરતી લાલ કિનારી ઉપર ચરવલી ફેરવી પ્રમાર્જના કરવી પછી પાતરાને તે પડિલેહેલી કિનારીથી બરાબર પકડી-(જમીનથી ૪ આગલથી વધારે અદ્ધર નહિ) અંદર ચરવલીથી પ્રમાર્જના કરી બહાર પ્રમાર્જના કરી નીચે ચરવલીથી પ્રમાર્જના કરવી

· પછી તરપાણી-ચેતનો-કાચલો-કાચલીનુ પડિલેહણ કરી દોરાઓનુ પડિલેહણ કરવું-પછી લુણાનુ

* ગોચરી-પાણી દૂર જવાથી તથા જ્યાં સાધુ-સાધ્વી ઓછા જતાં હોય તેવા ઘરોએ જનારને ઘણી નિર્જરા થાય છે

* જ્યાં ઘણા સાધુ સાધ્વીઓ જતાં હોય તેવા ઘરોમાં આગાઢ કારણ વિના ન જવું.

* એક ઘરે એકથી વધુ વાર ગોચરી માટે ન જવું.

* સમુદાયમાં રહેનાર સાધુએ સ્વકુટુંબ માફક સર્વ સાથે સાપેક્ષપણે દરેક કાર્ય પોતાનુ સમજીને હરખભેર કરવું જોઇએ.

* સાધુ જીવન સાદાઈથી બિનજરૂરી વસ્તુના ઉપયોગ સિવાય ઓછામાં ઓછી ચીજથી નભાવી શકાય તેવું હોવું જોઇએ.

* શોખની વસ્તુઓથી નવગજ દૂર રહેવું.

* કોઈ વખત ઓછી કે અણગમતી ચીજ આવી મળે તો મનમાં દુઃખ ન લાવવું.

* ગૃહસ્થો આવા કપરા કાળમાં પોતાનું જીવન કેવી રીતે નભાવે છે તે વિચારી "जे अ कंते पिए भोए" ના મર્મને સમજી સ્વેચ્છાથી ત્યાગબુદ્ધિ કે વિરાગ બુદ્ધિ કેળવવી.

* દશવૈકાલિકનુ સાર્થ વાચન નવદીક્ષિતાવસ્થા-દીક્ષા પછી ૧૮ માસ સુધી લગભગ અવાર-નવાર રોજ થોડું થોડું કરવું (૮ મું ૧૦ મું અધ્ય૦ ખાસ) પછી મહિનામાં એકવાર દીક્ષાના બીજા ૧૮ માસ સુધી, પછી વર્ષમા એકવાર આખું અખંડ દીક્ષા તિથિના આગલા ૭ અને પાછલા સાત અને ૧ દીક્ષા તિથિ એમ પંદર દિવસમાં પૂરૂ કરવુ.

સોડા આદિ ક્ષારવાળા પાણીને પરઠવવામાં બહુ વિરાધનાનો સંભવ છે.

માટે કાપ માટે પુરતી જયણા રાખવી જરૂરી છે તે માટે જેમ બને તેમ ઉપયોગ રાખી કપડાં ઓછા મેલા થાય કે અવાર-નવાર એકલા ક્યારેક સ્વાભાવિક વધુ પડતાં પાણીના સંયોગે પાણીથી સાફ કરતા રહેવાથી બહુ વિરાધનાનો પ્રસંગ નહિ આવે.

* સાધુએ વચનો પણ બહુ વિવેકપૂર્વક, અસંયમને પોષણ આપનાર ન બને તેવાં અને બહુ ઉપયોગપૂર્વક બોલવાના હોય છે. તેથી "અગીતાર્થને તો મૌનમાં જ વધુ લાભ નિર્દેશ્યો છે."

* ચાલુ ધોરણ પ્રમાણે કામ કરવામાં કંઇ પણ અડચણ હોય તો પૂછીને ફેરફાર કરવો-પણ પોતાની મેળે ફેરફાર ન કરવો કે કામ પડતું મુકવું નહિ.

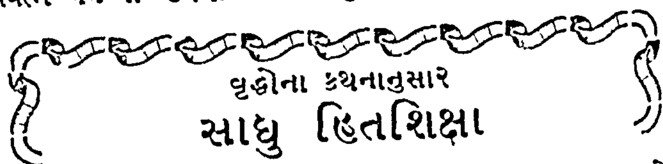
* ચાલુ અભ્યાસ સિવાય બીજું કંઇપણ વાચતાં પહેલાં બતાવીને સંમતિ મળે તો જ વાચવું

* પોતાની ઉપધિ-પુસ્તક વગેરે ચીજ સંયમના ઉપકરણ તરીકેના બહુમાન સાથે વ્યવસ્થિત રાખવી, તેમ ન કરવાથી સંયમના ઉપકરણોની અવહેલના કરવા રૂપ આશાતના લાગે.

* શ્રમણ સૂત્રમાં "ઘોસહીણ" નામની શ્રુતની આશાતના જણાવી છે. માટે તે તે સૂત્રો મનમા બોલવાં કે ગોખવા અગર મન મરજી પ્રમાણેની શૈલીથી બોલવા તે શ્રુતજ્ઞાનની આશાતના રૂપ છે માટે મુહપત્તિ રાખી બહુ ઉચ્ચ સ્વરે નહિ પણ સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર અને તે તે મર્યાદાપૂર્વક બોલવા જરૂરી છે.

* થોડું ઓછું હોય તો નભાવી લેવાની અને થોડું વધુ હોય તો કચવાટ કર્યા વિના નભાવી લેવાની ટેવ કેળવવી.

* દાણા વેરવા, એંઠા હાથથી લેવડ-દેવડ, એંઠા મોંઢે બોલવું, પગ ઉભો કરવો, ભીંતનો કે હાથનો ટેકો લેવો, ચબચબ અવાજ કે સબડકા મારવા આદિની જયણા. તેમજ સ્વાદ વૃત્તિઓથી ઘણા પાત્રાંનો ઉપયોગ-આદિ માંડલીના દૂષણો યથાશક્ય પ્રયત્ને વર્જવા ઉપયોગવંત રહેવું.

વૃદ્ધોના કથનાનુસાર

સાધુ હિતશિક્ષા

૧ લુણાંનુ પાણી તડકામાં ન પરઠવવું તેમજ લુગું તડકે ન સુકવવું.

૨ દંડાસણ ઉભુ ન મુકવું. એક સાથે બે કે અધિક દંડાસણ ન ટાંગવા. પાટલો ઉભો ન મુકવો. બલવણ હાથોહાથ લેવું કે દેવું નહિ.

૩ કાજો લીધા વગરની ભૂમિ સંથારા કે ગોચરી માટે સ્વાધ્યાય કરવા કે બેસવા માટે કામ ન લાગે. ઈરિયાવહી પડિક્કમી કાજો લેવો જોઈએ તેમજ વસ્રપાત્ર પણ પડિલેહણ કર્યાં હોય તે જ વાપરવા.

૪ વાપરતાં, પ્રતિક્રમણ-પડિલેહણાદિ આવશ્યક ક્રિયા કરતાં બોલવું નહિ વાપરતા જરૂર પડે તો મુખ શુદ્ધ કરી બોલવું.

૫ પ્રતિક્રમણ કરતાં છ આવશ્યક સુધી લઘુનીતિ કરવા ન જવું કે કંઇ પણ અન્ય કાર્ય કરવું નહિ

મેળવી યથાશક્ય પ્રયત્ન કરી વિધિપૂર્વક પાલન માટે નિરંતર ધ્યાન રાખવું.

૩. આવશ્યક સૂત્રોના અર્થો, સામાચારીની નિર્મલતા, આવશ્યક ક્રિયાની સમયાદિવ્યવસ્થાપૂર્વક નિયત વ્યવસ્થા અને આચાર પ્રધાન સાધુ જીવન જીવવા આદિની તત્પરતા માટે શક્તિસંપન્ન આત્માએ પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

૪. દીક્ષા લીધા પછી પહેલી તકે નીચે જણાવ્યા મુજબ પ્રાથમિક અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે, કે જેનાથી આત્મા સંયમ-વિવેકની મહત્તા સમજી વ્યક્તિગત આત્મિક કલ્યાણની સાધનાને સાધવા ઉદ્યત થઈ શકે.

૧. આવશ્યકક્રિયાના સૂત્રો (અર્થ સાથે)

શક્ય હોય તો સંહિતા, પદસંધિ, સંપદા અને ઉચ્ચાર-શુદ્ધિની યોગ્ય કેળવણી મેળવવી જરૂરી છે.

૨. શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર (અર્થ સાથે)

સંસ્કૃત ન જાણનારે પણ ગુરુમુખે આખા ગ્રંથનો અર્થ ધારી, તેમાંથી ધ્યાન રાખવા લાયક નોંધ કરી રોજ તે સંબંધી યોગ્ય ઉપયોગની જાગૃતિ રાખવા પ્રયત્ન સેવવો.

આખા દશવૈકાલિક સૂત્રનો યોગ ન બને તેમ હોય તો પણ પહેલા પાચ અધ્યયનો, આઠમુ, દશમું અને છેલ્લી બે ચૂલિકાઓ ખાસ ગુરુગમથી અર્થ સહિત ધારવી, તેમજ દશ-વૈકાલિક સૂત્રના દશ અધ્યયનોની સજ્ઝાયો ગુરુગમથી ધારવી અને બને તો ગોખવી

લંકાર અને શ્રી દ્રવ્યગુણપર્યાયનો રાસ, સમકિતના ૬૭ બોલની સજ્ઝાય, યોગદૃષ્ટિની સજ્ઝાય વિગેરે તાત્ત્વિક વિચારના પ્રાથમિક ગ્રંથોનુ અધ્યયન જરૂરી છે.

આમાના કેટલાક ગ્રંથો સસ્કૃત ભાષા અને શાસ્ત્રીય જ્ઞાનની પ્રૌઢતા માગે તેવા છે, છતા સંસ્કારરૂપે યત્કિંચિત્ અશે પણ ગુરુગમથી બુદ્ધિનુ પરિકર્મણ કરવા ઉપયોગી હોવાથી તેવા ગ્રંથો પણ આમા જણાવ્યા છે.

૬ ઉપર મુજબનુ પાયાનુ તાત્ત્વિક-શિક્ષણ મળ્યા બાદ શક્તિસંપન્ન આત્માએ સ્વકલ્યાણની સાધનાને અનુકૂલ સર્વ સાધનોનો સંપૂર્ણ વ્યવસ્થિત ઉપયોગ જયણાપ્રધાન જીવન જીવવારૂપે કર્યા બાદ વધેલી શક્તિનો પરકલ્યાણમાં ઉપયોગ કરી કર્મનિર્જરાના માર્ગે જલ્દી આગળ વધી શકાય, તે માટે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવા પ્રયત્નશીલ થવું ઉચિત છે, નહિં તો દીક્ષા લીધી અને દીક્ષાના વાસ્તવિક ભાવાર્થને જીવનમા ઉતારવારૂપે સ્વકલ્યાણને અનુકૂલ અધ્યવસાય શુદ્ધિના સાધનો તાત્ત્વિક શિક્ષણદ્વારા મેળવ્યા ન હોય અને પરકલ્યાણની ભાવનામા સસ્કૃત ભાષા આદિના અભ્યાસથી પડી જવાય તો જીવનમા પડેલા અનાદિ કાલના સંસ્કારો માન-અભિમાન, જનરંજન, બહિર્ભાવની વૃત્તિ આદિ સ્વરૂપે આત્માને સયમના મૂલ ધ્યેયથી ખસેડી મૂકે તેમ પણ બનવા સંભવ છે.

આમ છતા ઉપર જણાવેલ બાબતોમા યોગ્ય ગીતાર્થ જ્ઞાની ગુરુ ઔચિત્યાનૌચિત્યનો વિચાર કરી યોગ્ય રીતે પ્રવર્ત્તી શકે છે, પણ સામાન્યત સ્વેચ્છાથી પ્રવર્ત્તનારા આત્માઓ ગુણ

ઉપસંહાર

આ પ્રમાણે પરમપવિત્ર સર્વોત્તમ શ્રમણસંસ્થામાં રહેલ અદ્વિતીય ગૌરવને ઓળખાવનારા સનાતન તત્ત્વોના પરિચય કરાવવારૂપે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ ત્રણ વિભાગોની નાનાવિધ સામગ્રી આચારધર્મને પ્રતિપાદન કરનારા અનેક ગ્રંથોમાથી યથામતિ યથાશક્તિ સંગ્રહીને પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજીઓની સેવામા સાદર ઉપસ્થિત કરી છે.

આમાં વર્ણવાયેલ તમામ સામગ્રી વ્યક્તિગત દરેકને લાભ કરનારી ન હોય, છતાં રુચિવૈચિત્ર્યના કારણે સમષ્ટિગત લાભની સંભાવનાએ શાસ્ત્રોમાંથી સંગ્રહેલી આ બધી માહિતીઓ અને ચીજોનો યથાયોગ્ય સહુ મુમુક્ષુ લાભ ઉઠાવે એ શુભાભિલાષા છે.

આ સંગ્રહમા યથામતિ શક્ય ઉપયોગની જાગૃતિ રાખીને વસ્તુતત્ત્વનું નિર્વચન કર્યું છે, છતાં તેમા ક્યાય શાસ્ત્રમર્યાદા વિરુદ્ધ કંઇ વર્ણવાયુ હોય, તે બદલ ત્રિવિધે મિથ્યાદુષ્કૃત દઉ છું. અને આમા સૂચવેલ લોકોત્તર હિતકર માર્ગો પર સંપૂર્ણ નિષ્ઠાપૂર્વક ચાલવાનું બલ મને પ્રાપ્ત થાઓ, એ અંતિમ શુભેચ્છા છે

॥ क्षेम मन्तु श्रीश्रमण-संघस्य ॥

